

Grafostilistička kompenzacija govora u digitalnom diskursu

Tomiša, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:636591>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-07**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za stilistiku

**GRAFOSTILISTIČKA KOMPENZACIJA GOVORA
U DIGITALNOM DISKURSU**

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS-a

Maja Tomiša

Zagreb, 1. svibnja 2022.

Mentor

doc. dr. sc. Nikola Koščak

Zahvala

Zahvaljujem svim kolegama i prijateljima na revnom reklamiranju ovoga rada i ankete te na zanimanju koje su pokazivali za temu dokle god nije trebalo stručnije objašnjavati građu. Posebno zahvaljujem supatnici mag. educ. philol. croat. et mag. philol. russ. Sari Štivčević na satima snimljenih i preslušanih glasovnih poruka koje su rasvjetljivale putove i puteve do zaključaka te na pomoći u održavanju kontakta sa zdravim razumom.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Teorijski okvir.....	2
2.1. Dihotomija govor-pismo	2
2.2. Grafostilistika	4
2.3. Figure zapisa	5
2.3.1. Klasifikacija figura i bilježenje grafema	8
3. Analiza primjera.....	8
3.1. Pravopis i tipkanje.....	8
3.1.1. Dekapitalizacija	10
3.1.2. Pisanje „u stihovima”	11
3.1.3. Dedijakritizacija.....	14
3.2. Postupci isticanja.....	17
3.2.1. Majuskulizacija.....	18
3.2.2. Podebljavanje.....	21
3.2.3. Promjena boje teksta.....	22
3.3. Postupci duljenja i kraćenja.....	25
3.3.1. Adicijske figure slova	25
3.3.2. Supstitucijske i suptraksijske figure	26
3.3.3. Interpunkcijski znakovi	29
3.4. Transliteracijske figure – grafodomestikacija	33
4. Zaključak.....	37
5. Literatura.....	39
6. Izvori	40
7. Sažetak	41
Prilozi.....	43
Anketa	43

1. Uvod

Usporedno s razvojem tehnologije razvijao se i način komunikacije. Prilagođavao se sve bržem protoku informacija, sve bržem prijenosu poruke, ali i novom mediju kojim se ta poruka prenosila. Digitalni diskurs uvelike mijenja načine komunikacije iz dana u dan. Od skraćivanja i potrebe za kompaktnošću poruke došli smo do prenošenja informacija putem slika bez teksta ili s minimalnom količinom teksta (*meme*), ali čiji kontekst i neizrečeni, ili bolje – nenapisani podtekst govore sve što je potrebno. Drugim riječima, pisana komunikacija izrazito se počinje oslanjati na svoju vizualnu osnovu (usp. Sokolova 2015: 173).

Godinama su generacije korisnika na forumima, društvenim mrežama i u privatnim *chatovima* usvajale načine digitalne komunikacije, a zatim počele stvarati svoje i komunicirati pomoću niza nepisanih pravila. Ta pravila odnose se na prenošenje poruke s maksimalnom točnošću i na dočaravanje stava pošiljatelja, odsutnog govornika, a ne samo na prijenos informacije koju poruka sadržava.

S obzirom na starost objava i komentara, starost korisnika i s obzirom na teme koje se komentiraju (bile one stručnog, informativnog, opuštenog ili zabavnog tona), na internetskim forumima i društvenim mrežama možemo pronaći različite figure zapisa koje na različite načine očučuju pojedine iskaze. Najčešće su to figure slova, možda rijetko kada s posebnim predumišljajem, a češće kao dio općenite kulture internetske komunikacije i posljedice manjka brige korisnika za pravopisne norme, ali i takve su svakako vrijedne spomena i analize uz one koje su stvorene i iskorištene s nekim posebnim razlogom. Originalni oblici foruma zadržali su potpunu slobodu što se duljine iskaza tiče i rijetko teže kardinalnim skraćivanjima poruke na kakve nailazimo u SMS-ovima i privatnim *chatovima*, a oni popularniji preuzeli su uloge ostalih društvenih mreža, na kojima se uglavnom objavljuju atraktivni i aktualni sadržaji, time i slike i snimke različite tematike, popraćene komentarima raznih duljina i formata.

U ovome radu korišteni su primjeri komentara i objava preuzetih s najstarijeg hrvatskog foruma *Forum.hr*, foruma *Index.hr*, tradicionalno govoreći pretežno ženskih *miss7mama*, *zena.hr* i pretežno muških foruma *sportnet* i *BUG* te nešto modernije verzije internetskog foruma *reddit*, tj. njegova hrvatskog ogranka *hreddit*. Primjeri komentara preuzeti su i s društvenih mreža kao što

su *Facebook* i *VK*, a pojedini primjeri iz privatne komunikacije izdvojeni su iz *chatova* uz najvišu razinu očuvanja privatnosti i identiteta sugovornika.

2. Teorijski okvir

2.1. Dihotomija govor-pismo

Prvi se dio teorijskog okvira u ovome radu odnosi na definiranje pojmova koji će se koristiti prilikom analize konkretnih primjera. Najvažniji su pojmovi, naravno, jezik, govor i pismo jer analiza se zasniva upravo na poveznici između govorenog i pisanog jezika. Osim poveznice između standardnog načina zapisa i grafostilističke figure koja se smatra odstupanjem od njega, analizom se pokušava uspostaviti poveznica između figure i zamišljenog ili *odsutnog govora*, tj. potencijalnog izgovora nestandardnog zapisa.

U svakoj od teorija i u svakom od tumačenja korištenih u ovome radu postojala je svojevrsna opreka govor-pismo, ali da bismo došli do toga, moramo prvo definirati ono što im je zajedničko, a to je jezik. Definiran kao „sustav glasova, gramatike, naglasaka, riječi i fraza kojima ljudi izražavaju svoje misli i osjećaje” (Anić 2009: 526) jezik bi se mogao opisati kao teorijski dio sustava komunikacije čija su praksa govor i pismo. Drugim riječima, govor i pismo su realizacija jezika, ostvaraj međuljudske komunikacije. Ako govorimo o grafostilistici, koja se neminovno bavi aspektima zapisa, zašto uopće spominjemo govor kada je riječ o digitalnom diskursu? Zato što otkako je *chatova* i društvenih mreža, pisani jezik ima neizrečenu težnju dočarati usmeni jezik i oni se (ne)primjetno stalno isprepleću.

De Saussure definira govor kao čin kojim voljno upravlja pojedinac, a sam se pojam odnosi i na upotrebu jezičnog koda i na psiho-fizičko izražavanje tog koda (usp. 2000: 59). U kontekstu ovoga rada govor je važan prvenstveno zbog toga što će biti ili ishodišna ili krajnja točka analize. Pošiljatelj poruke ili autor komentara na društvenim mrežama organiziraju svoju poruku ili komentar onako kako im to nalažu usvojeni i naučeni mehanizmi zaduženi za govor i organizaciju govorenog jezika. U digitalnom diskursu neslužbenog tipa (*chat*, komentari) pisani iskazi nisu uvijek odraz pisanog jezika čije su norme propisane u gramatikama, pravopisima i priručnicima pojedinog jezika. Iskaz u digitalnom diskursu teži bilježenju govorenog jezika na onaj način koji najzornije predočava iskaz u govoru, a to uključuje rečeničnu intonaciju, stanke ili zastajkivanja u

izgovoru, stav autora (govornika), a ponekad čak i mimiku (za mimiku su najčešće zaduženi emotikoni kojima se u ovome radu nećemo baviti). Takav se opis težnji iskaza u digitalnom diskursu slaže s razmatranjima Amirove, koja kaže da se pismo usavršilo i razvilo kao potpuno samostalan oblik komunikacije koji nije ni u kakvom zaostatku za govorom (usp. 1985: 44).

No ne pridaju svi teoretičari pismu toliku slobodu. Il'in piše da je pismo alternativno sredstvo komunikacije među ljudima kojemu se može pribjeći kada neposredna komunikacija nije moguća zbog vremenskih ili prostornih prepreka (usp. 2007: 83). O vremenskoj i prostornoj udaljenosti između pošiljatelja i primatelja poruke pisao je i De Courtenay, ističući da će u pisanoj komunikaciji uvijek postojati neki period između zapisivanja i čitanja poruke (usp. 1912: 14), ali ne govori o tome kao o posebnom problemu pisane komunikacije. Istina je da postoji prostorna udaljenost između govornika i sugovornika u digitalnom diskursu te vremenski razmak između nastajanja i recepcije poruke, ali u *chatovima* je on često sveden na minimum ako se sugovornici aktivno dopisuju, a u analizi grafostilističkih figura vrijeme ne igra nikakvu presudnu ulogu. Upravo zato što se radi o zapisu, o grafički fiksiranom iskazu, on će imati isti učinak u trenutku nastajanja, prilikom prvog i prilikom stotog čitanja, pročitano odmah po primitku ili pročitano dva sata nakon nastanka. Dakako, radi se o tome da će iskaz biti jednako percipiran ako sugovornici imaju usvojene jednake navike digitalne komunikacije, o čemu će još biti riječi u ovome radu.

Zašto uopće pretpostavljamo da se u odabranim primjerima iza specifičnog načina zapisa nekog iskaza krije specifičan izgovor, a ne samo namjera da se očudi zapis? Umjesto odgovora, moglo bi se postaviti poprilično banalno protupitanje: zašto pretpostavljamo da se iza bilo kojeg zapisa iskaza krije isti taj usmeni iskaz? Zato što je to oduvijek bila namjena pisma. Od glagoljice do latinice koja se danas koristi za zapisivanje hrvatskog jezika, od prvih do suvremenih i aktualnih pisama ostalih jezika svijeta ideja je bila da se sustavom znakova (relativno) trajno zabilježi usmeni jezik koji „nestane” čim je iskaz izgovoren. Ljudima uvijek treba nešto opipljivo. Pitanju možemo prići sa suprotne strane: „No, pretpostavimo da je glas nešto jednostavno: tvori li on jezik? Ne, on je samo sredstvo misli i sam po sebi ne postoji” (De Saussure 2000: 54), odnosno ništa nije samorazumljivo – upotreba glasova i pripadajućih znakova je dogovorena, naučena, usvojena te ako je graf ⟨a⟩ trebao označavati glas [a], naučit će se i usvojiti s vremenom i dovoljnom izloženošću digitalnom diskursu i društvenim mrežama da ⟨aaa⟩ označava produljen glas [a] ili vikanje.

2.2. Grafostilistika

Grafostilistika se može smatrati relativno mladom granom stilistike i ujedno toliko problematičnom u trenutku u kojem treba odrediti njezinu definiciju, precizirati naziv i termine kojima će se služiti. Od različitih prijevoda stručnih radova s raznih jezika do preferencija retoričara koji su se ovom temom bavili, definicije termina postaju vrlo slične, sami termini potpuno različiti, a nedosljednost neizmjerana. U istraživanjima ruskih autora ustalio se naziv *grafon* za „grafičku fiksaciju pojedinih izgovornih jedinica” (Kajumova 2012: 56) i samo radi potrebe za raznolikošću mogli smo u ovome radu početi koristiti taj termin jer tradicija je očito stvaranje svoje osobne tradicije, ali potreba za kompliciranjem ne postoji.

Analiziranje zapisa ili pisma pojavljuje se kao zadaća mnogih znanosti i disciplina: lingvistike, grafolingvistike, grafemike, stilistike i grafostilistike, ponegdje možda i nekih drugih, a često u praksi područja navedenih disciplina nisu konkretno razgraničena.

Amirova u svojoj knjizi *Funkcional'naja vzaimnosvjaz' pis'mennogo i zvukovogo jazyka* cijelo poglavlje posvećuje grafičkoj lingvistici čiji je objekt pismo, pisani tekst i pisani jezik kao sustav i sredstvo komunikacije (usp. 1985: 48). Analiza primjera u ovom radu mogla bi djelomično spadati u grafičku lingvistiku jer se radi upravo o iskazima koji su dio komunikacije, konkretno internetske. Naglašavamo da se teorijska osnova koju opisuje Amirova i analiza koja se provodi u ovom radu ne poklapaju u potpunosti jer primjeri internetske komunikacije nisu nastali unutar nekog normiranog sustava, osim, jako široko shvaćenog, sustava pisma općenito. Specifičnosti koje se nalaze u primjerima spadaju u oblike zapisa nastale proizvoljno ili po uzoru na već viđene oblike, koje su pak proizvoljno stvorili drugi korisnici na društvenim mrežama, a ne u oblike nastale kao rezultat sustavnog učenja normi internetske komunikacije.

Upravo zato što se radi o svojevrsnom prilagođavanju i mijenjanju zapisa, o njegovu stiliziranju, a ne o normiranom sustavu kao što je pravopis nekoga jezika, primjeri izdvojeni iz digitalnog diskursa bit će podvrgnuti grafostilističkoj, a ne lingvističkoj analizi. Neizbježnom povezanošću govora i pisma dolazi do toga da „različiti tipovi tekstova pokušavaju zabilježiti osobine govora (npr. različite forme transkripcije kolokvijalnoga stila) ili pomoću grafičkih sredstava nadoknaditi odsustvo fonetsko-fonoloških obilježja” (Katnić-Bakaršić 2001: 223), a

možda i najproduktivnija vrsta teksta u posljednjem desetljeću upravo su tekstovi digitalnog diskursa.

Bagić u svojem *Rječniku stilskih figura* izvrsno opisuje situaciju u kojoj se nalazi proučavanje i teorija stilskih figura: „Dok se u razvijenim kulturama nauk o figurama stalno obnavljao i – unatoč dvojabama o njegovu statusu i učincima – ostajao sastavnim dijelom obrazovanja i kulturnog pamćenja, u nas je izostao njegov sustavniji opis” (2012: 8), što se ujedno može reći i za područje grafostilistike i figura ili stilema koji spadaju u njezinu domenu. A svjesni smo da smo i tom izjavom naišli na još jedno pitanje na koje treba odgovoriti, a to je pitanje terminologije.

Pranjić u *Uvodu u književnost* glavnu jedinicu stilskog pojačanja (usp. 1983: 257) u grafostilistici, sukladno nazivima osnovnih jedinica u drugim disciplinama (fonem, morfem, stilem itd.), naziva *grafostilem*. Stilsko pojačanje prigodan je opis grafostilema jer u iskazu grafostilem iskače, intencionalno je stilistički pojačan u odnosu na uobičajen ili normirani zapis. Koščak ne koristi termin grafostilem „zbog teškoća s definiranjem pojma ekspresivnosti koji se često rabi u određenju stilema” (Koščak 2018: 9), već se odlučuje za termin *figure zapisa*. S ovim ćemo se terminom u ovome radu složiti jer tako nastaju sustavni opisi kakve spominje Bagić, tako nastaje dosljednost u teoriji. Time grafostilem postaje riječ koja se pojavljuje u kontekstu neke figure zapisa, koja pak ima svoja svojstva i namjene/namjere: „Figura je odstupanje u odnosu na uobičajeno, ali je samo to odstupanje uobičajeno: evo paradoksa retorike” (Genette 1985: 52).

2.3. Figure zapisa

U poglavlju *Figure* koje se bavi samim određenjem figura Genette svoja razmatranja i zaključke donosi u okviru retorike i književnosti, ali mnogi od njih savršeno su primjenjivi na medije koji su se brzo razvijali i masovno širili tek potkraj života poznatog kritičara. „Retorička činjenica počinje onde gde mogu da uporedim formu te reči ili te rečenice sa formom neke druge reči ili rečenice koje bi mogle da budu upotrebljene umesto njih, a na čijem se mestu upravo one nalaze” (isto: 53) i upravo se to događa prilikom grafostilističke analize – pitamo se po čemu figura zapisa odstupa od uobičajenog zapisa, onog propisanog pravopisima, a zatim se pitamo ono, ako ne važnije, onda zasigurno intrigantnije pitanje – zašto ona odstupa baš na taj način. Ovdje vrijedi spomenuti da u internetskoj komunikaciji postoje odstupanja od pravopisne norme koja su obične

pogreške, nažalost, vrlo česte kada se radi o komunikaciji na hrvatskome jeziku. Ne postoji ništa grafostilistički zanimljivo u tome što je korisnik napisao *neznam* umjesto *ne znam* dok se takav zapis ne pojavi u kontekstu u kojemu npr. naglašava nepismenost nekog drugog iskaza ili korisnika. Za grafostilističku analizu dakle vrijedi: „Nije dovoljno da se neki zapis, tj. neki njegov aspekt, ističe kao odklon od pravopisne norme, već se on mora percipirati i kao intencionalno (pa i kreativno) narušavanje (orto)grafijskih pravila” (Koščak 2018: 4). Koliko su pismo i govor međusobno povezani, toliko su povezane i figure zapisa s kontekstom u kojemu će se pojaviti, u isto vrijeme kontekst i određuje je li nešto figura ili nije.

Figura zapisa zahtijeva i recipijenta koji je zna prepoznati ili dekodirati. Genette govori o osjećaju figure, tj. svijesti koju čitatelj ima ili nema da je osjeti (usp. Genette 1985: 57), s time da druga radnja ne podrazumijeva nužno onu prvu. U grafostilističkoj analizi u moru komentara i poruka prepoznavamo figuru, izdvajamo je i analiziramo, tj. dekodiramo njezino značenje, njezinu namjenu. Za to vrijeme velik broj korisnika društvenih mreža i aplikacija za komunikaciju može proizvesti i dekodirati figuru bez da je prethodno osvijesti ili da je osvještava svaki put kad se s njome susretne. Figure zapisa usvajaju se sudjelovanjem u internetskoj komunikaciji s korisnicima koji ih već imaju usvojene te one prešutno postaju dio intuicije individualnog korisnika, prestaju asociirati na sam način zapisivanja i povezuju se s ekspresivnošću i usmenom komunikacijom. Na jednak je način Genette opisao utjecaj figure u retorici:

„Drugi tip, do kojeg nam je ovde više stalo, semiološke je prirode: on se sastoji u tome da se pravi razlika među figurama tako što će se svakoj od njih ustanoviti određena psihološka vrednost, u zavisnosti od promene izraza. Ova je vrednost predstavljena (i nek nam bude dopušteno da se unapred koristimo rečima iz rečnika moderne stilistike) bilo kao *impresivna* (takva je figura namenjena tome da izazove osećanja), bilo kao *ekspresivna* (određenu figuru diktira određeno osećanje), bilo, i najradije, istovremeno i kao *impresivna* i kao *ekspresivna*, pošto retoričari vole da se uspostavi sklad između autorovog raspoloženja, ili raspoloženja lika, i čitaočevog stanja” (isto: 58).

Ovdje je lako zamijeniti autora autorom komentara ili pošiljateljem poruke, a klasičnog čitatelja čitateljem komentara ili primateljem poruke u privatnom *chatu* i ništa se neće promijeniti. Figure zapisa gotovo uvijek imaju ekspresivnu vrijednost. Korisnik koji stvara svoj iskaz na društvenim mrežama ili u porukama pokušava dočarati svoje osjećaje, stav o onome što izriče, a

čak i ako ne izazove određene osjećaje u drugih korisnika (ako nema izravne impresivne vrijednosti), oni prepoznaju ekspresivnu vrijednost, osjećaju ton kojim se autor komentara ili sugovornik koristi u komunikaciji. Zbog ovakvih zaključaka ponekad se čini da bi se ovom temom trebalo (ili barem moglo) baviti u okviru psihologije ili sociologije, ali i sam je De Saussure rekao da je jezik, budući da je usko povezan s raznim ljudskim djelatnostima, moguće promatrati s gledišta psihologije, antropologije, normativne gramatike, filologije i mnogih drugih znanosti i disciplina (usp. 2000: 54). Il'in, koji pismo naziva alternativom usmenoj komunikaciji, također je zaključio da ono zbog svoje uske povezanosti s jezikom ima međudisciplinarni karakter te da ga mogu proučavati semiotika, lingvistika, psihologija i filozofija (usp.2007: 82).

Nakon opisivanja vrijednosti figure Genette postavlja pitanja o smislu te vrijednosti: „zašto figura ima snažnije značenje od doslovnog izraza? Odakle joj dolazi taj višak smisla i to da ona može da označi ne samo predmet, činjenicu, misao, već i njihovu osećajnu vrednost ili njihovo književno dostojanstvo? Tehnika nametanja smisla može sve svesti na ono što moderna semiologija naziva *konotacijom*” (Genette 1985: 59). U okviru grafostilistike pitanje bi glasilo: odakle figuri zapisa taj višak smisla i to da ona može označiti ne samo predmet, činjenicu, misao, već i emocije, stavove, intonaciju, sam izgovor napisanog iskaza? Odgovor bi ponovno bio – konotacija. Iskaz nosi svoj sadržaj, a figura zapisa nosi intonaciju koju korisnici prepoznaju i dekodiraju pomoću asocijacija i prijašnjih iskustava. To tvrdi i Rjažskij, tj. smatra da značenje određene riječi ovisi o njezinu asocijativnom potencijalu i kulturno-jezičnoj kompetenciji onoga koji se s tom riječju susreće (usp. 2018: 122). „Kad jednom napusti živi govor lične intervencije i stupi u tradicionalni kod, svaka figura ima jedino za zadatak da na svoj osoben način ukaže na poetsko svojstvo diskursa koji je sadrži” (Genette 1985: 60), u našem je slučaju to digitalni diskurs u kojem figure zapisa postaju jedinstveni kod koji ukazuje upravo na internetsku komunikaciju koja je korisnicima razumljiva. Postojanje tog koda primjećuje se u suvremenoj književnosti, tj. u trenutku kada kod napušta digitalni diskurs i očučuje više nego u komentarima na društvenim mrežama ili u privatnim *chatovima*. Postupak oponašanja internetske komunikacije možemo pronaći u romanu Renata Baretića *Hotel Grand*. Roman tematizira proces pretvaranja bloga u književni tekst, a blog glavnog lika biva popraćen komentarima drugih korisnika te se koriste figure zapisa karakteristične za taj internetski prostor. Zbog promjene diskursa (digitalnog u književni) lakše uočavamo figure zapisa, budući da se one ne nalaze u svojem uobičajenom mediju.

2.3.1. Klasifikacija figura i bilježenje grafema

Za određenje vrste figure u svakom primjeru poslužit ćemo se klasifikacijom koju Koščak (2018) donosi u svom *Uvodu u grafostilistiku* i po kojoj su grupirani primjeri u tom radu. Ta je klasifikacija pogodna za ovu vrstu analize jer je jednostavna, ali smisljena, koliko i intuitivna, tj. njome se jednostavno pristupa osnovnim elementima zapisa i zaključuje na koji se način njima manipulira. Figure se dakle dijele na *figure slova*, *interpunkcijske figure*, *figure pravopisnih znakova* i *figure bjelina* (usp. Koščak 2018: 10). Svaka će figura biti objašnjena u svome kontekstu i bit će opisana postojeća ili moguća veza s odsutnim govorom.

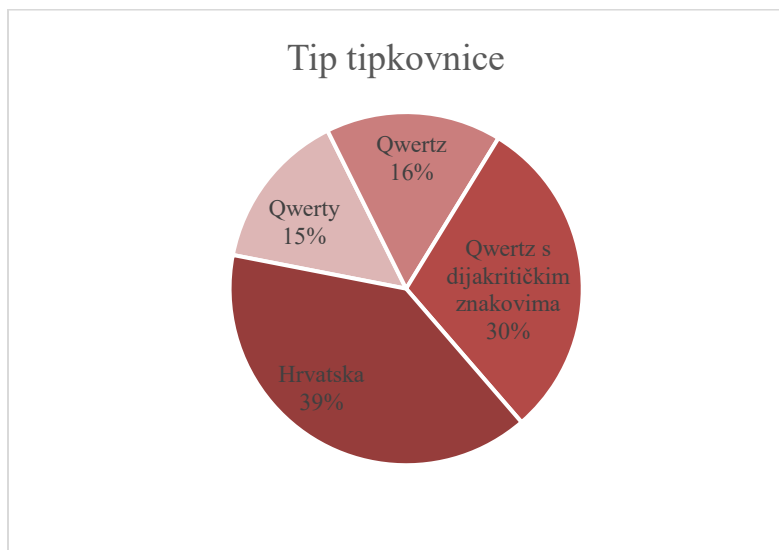
U nekim će primjerima biti potrebno izdvojiti dio zapisa, jednu riječ ili samo graf. O grafovima u članku *O grafemu i hrvatskoj abecedi* Marković piše: „svima [oblicima] pridružujemo istu vrijednost. Primjerice ovima: a, a, a, a, A, A, A, A... Sve su to različiti grafovi, ali svima njima mi u svojem umu pridružujemo jednu te istu vrijednost, sve su to različiti ostvaraji jednoga te istoga” (2016: 87), a to isto je *grafem*. Prema istome radu grafove, kao i sve čiji zapisani oblik želimo označiti i izdvojiti, bilježiti ćemo izlomljenim, a grafeme dvostrukim izlomljenim zagradama (usp. isto: 88). Sukladno svemu navedenom, ovim će se radom pokušati dati odgovor na pitanje kako različiti zapisi grafema ⟨a⟩, kakvi su navedeni u citatu, ipak utječu na recepciju zapisa, kako korisnici društvenih mreža percipiraju zapis koji u sebi sadrži graf ⟨a⟩, a kako onaj koji na ekvivalentnom mjestu sadrži graf ⟨A⟩.

3. Analiza primjera

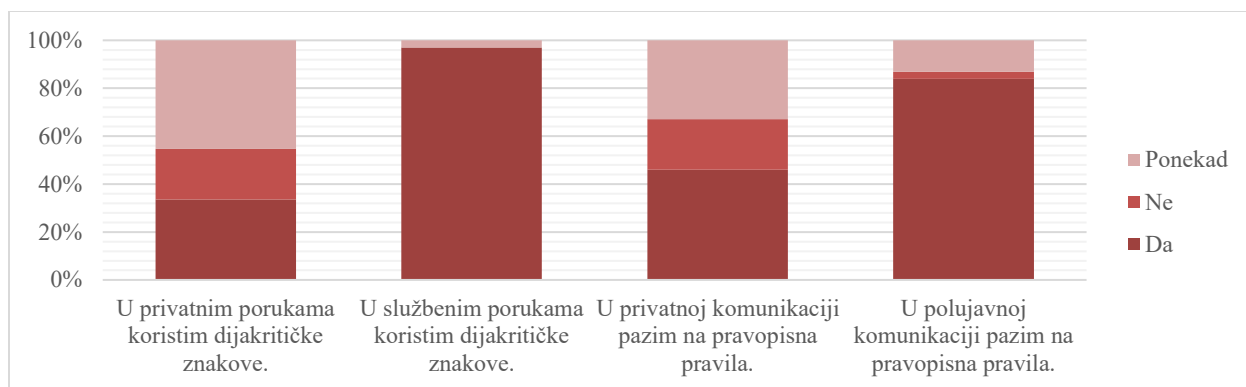
3.1. Pravopis i tipkanje

Neka od očuđenja koja pronalazimo na hrvatskim internetskim forumima, društvenim mrežama i u privatnim *chatovima* hrvatskih korisnika proizlaze iz tehničke sfere stvaranja zapisa. Najčešće su svakako *dekapitalizacija* i *dedijakritizacija*. Počeci rečenica i vlastita imena ili nazivi, te općenito sve što bi se po pravopisnim normama ovog ili onog pravopisa pisalo velikim početnim slovom, gotovo je redovito pisano ujednačeno malim slovima kao i ostatak zapisa. Ove dvije figure uvjetovane su postavkama i vrstom tipkovnice.

U počecima, da to tako nazovemo, internetske pismenosti, nisu svi programi stranica i aplikacija bili prilagođeni prepoznavanju svih grafova hrvatske latinice pa su se rupe u programima izbjegavale korištenjem srodnih grafova koje programi bez poteškoća mogu registrirati. Iako se tehnička sfera prilagodila hrvatskoj latinici, dedijakritizacija je postala svojevrsna tradicija internetskog diskursa. Korisnici odlučuju ne koristiti dijakritičke znakove jer znaju da njihov izostanak u digitalnom diskursu neće imati očuđujući efekt na druge korisnike. Ponekad je riječ i o izbjegavanju grešaka prilikom korištenja grafova ⟨č⟩ i ⟨ć⟩, a ponekad o uštedi vremena jer kada korisnik shvati koliko često koristi grafove s dijakriticima, svaka sekunda utrošena na čekanje da se iznad grafa ⟨z⟩ pojavi ⟨ž⟩ postaje sekunda previše. To nam potvrđuju rezultati ankete prema kojoj 69% ispitanika koristi Qwertz tipkovnicu s dijakritičkim znakovima u dodatnim opcijama (30%, v. grafikon 1) ili potpunu hrvatsku tipkovnicu (39%), koja ima dijakritičke znakove kao samostalne tipke, ali ipak samo 34% ispitanika odgovorilo je da u privatnim porukama koristi dijakritičke znakove (v. grafikon 2). Posebno su zanimljivi rezultati u drugome stupcu grafikona 2. Čak 97% ispitanika odgovorilo je da koristi dijakritičke znakove u službenim porukama, a to nam može potvrditi da se u privatnim porukama doista radi o brzini pisanja i slobodi tipkanja. Svijest o dijakritičkim znakovima u službenoj komunikaciji u digitalnom diskursu postoji kao element administrativno-poslovnog stila. Dedijakritizacija asocira na digitalni diskurs u kojemu se korisnici češće zateknu okruženi zabavnim sadržajima i u neslužbenim razgovorima pa dedijakritiziran iskaz u službenoj komunikaciji može zvučati neozbiljno.

Grafikon 1

Grafikon 2

3.1.1. Dekapitalizacija

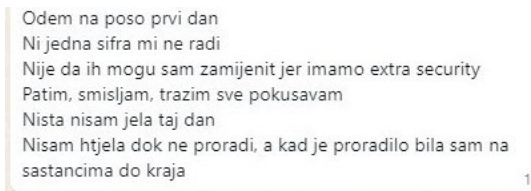
Najčešći je oblik miniskulizacije, zamjene velikog slova malim – *dekapitalizacija*. U Matičinu *Pravopisu* stoji: „I veliko se početno slovo na početku rečenice i teksta, ali i različiti tipovi slova mogu smatrati interpunkcijskim znakovima” (Badurina i dr. 2008: 47) te se sukladno tome dekapitalizacija može odrediti kao interpunkcijska figura. Kako je pravopis sam po sebi usredotočen na zapis, ali pisanje velikog početnog slova nije uvjetovano nikakvom izgovornom komponentom, tako i ova figura nema nikakvu očuđujuću ulogu, predumišljaj, niti pokušava prenijeti kakav specifičan izgovor. Dekapitalizacija nema posebnu grafostilističku funkciju, a s vremenom postaje i sve rjeđa jer tipkovnice na pametnim telefonima imaju opciju automatskog pretvaranja početnog slova rečenice iz malog u veliko. Možemo reći da većina ispitanika, 53% (v. grafikon 3) niti razmišlja o postavljanju velikog početnog slova niti ga namjerno izostavlja iz nekog posebnog razloga.

Grafikon 3

Postupak dekapitalizacije početnog slova možemo pronaći u mnogih suvremenih pjesnika, što ističe i Koščak i dodaje da dekapitalizacija „uglavnom nema neku kompleksnu funkciju” (2018: 26). Još jedan postupak uobičajen u poeziji koji pronalazimo u digitalnom diskursu, a koji bi se mogao kategorizirati kao interpunkcijska figura, jest pisanje „u stihovima”.

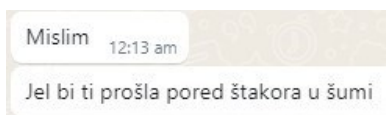
3.1.2. Pisanje „u stihovima”

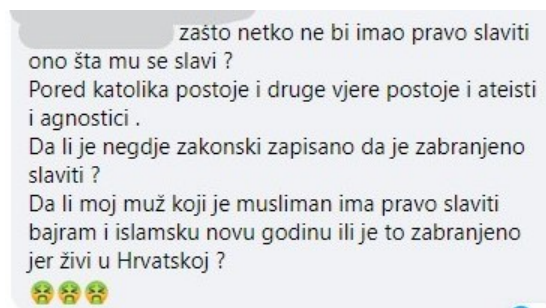
Slika 1

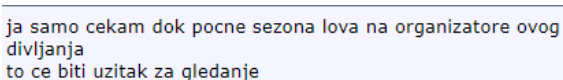
Slika 2

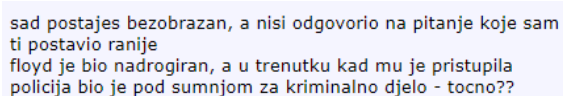
Slika 3

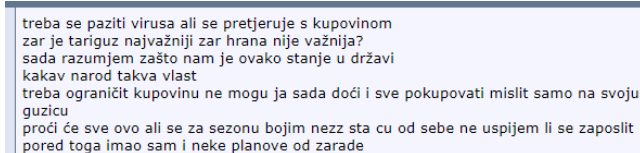
Slika 4

Slika 5

Slika 6

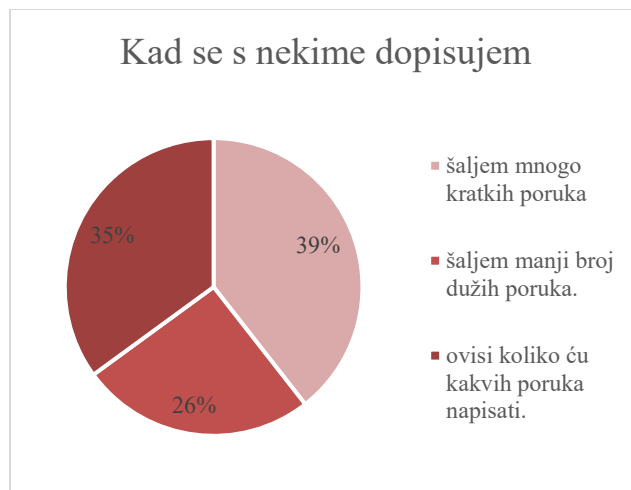
Slika 7

Pisanje „u stihovima” oblik je formiranja cjelokupnog iskaza, neovisno o tome radi li se o komentaru na internetskom forumu (slike 5, 6 i 7), jednoj privatnoj poruci (slika 1) ili više uzastopnih poruka u *chatu* (slika 2). Da konkretiziramo, radi se o *suptrakcijskoj figuri interpunkcije* jer dolazi do određene zamjene. U prvom primjeru (slika 1) točku u ulozi interpunkcijskog znaka koji signalizira kraj rečenice zamjenjuje prelazak u novi redak. Iako se supstitucijska figura interpunkcije definira kao zamjena „jednog interpunkcijskog znaka drugim” (isto: 69), a novi redak nije ni gramatički, ni pravopisni, ni interpunkcijski element, govorimo o interpunkcijskoj figuri zato što je ishodišni element koji se supstituira dio interpunkcije. Slučaj u kojem pošiljatelj ide korak dalje i pretvara jednu ili više rečenica u nekoliko odvojenih poruka ne

razlikuje se značajno od jedne rascjepkane poruke. Moguće je da se u drugom primjeru (slika 2) radi o dvije rečenice koje bi mogle glasiti *Mislam, uvijek smijem od doma radit, neovisno o koroni. Ovo je vise luck, hahahahaha!* pa bi u tom slučaju bio supstituiran i zarez koji označava nerečeničnu granicu, tj. odvaja surečenice u složenoj rečenici. Prema njemu se pošiljatelj poruke odnosi kao prema točki jer taj zarez također naznačuje određenu pauzu u govoru.

S druge strane poštapalice, riječi koje se na ruskom slikovito nazivaju riječi-paraziti, u primjeru sa slike 2 nisu izdvojene, a u primjeru sa slike 3 jesu. *Mislam* je moglo biti odvojeno zarezom ili novim retkom. Dakle ne možemo sa sigurnošću tvrditi da u korisnika postoji pravilo po kojem će koristiti supstituciju zareza novim retkom. U razgovoru s pošiljateljima priloženih poruka i još nekoliko osoba za koje autorica ovog rada zna da imaju običaj pisati poruke „u stihovima” najčešća su ponuđena objašnjenja takvog načina pisanja bila ta da je dopisivanje tako dinamičnije i da sugovornik ima što čitati dok se sljedeća poruka ispisuje. Od 26% ispitanika koji su na pitanje vezano uz ovu temu (v. grafikon 4) odgovorili da šalju manji broj dužih poruka 49% pripada dobnim skupinama iznad 24 godine. S druge strane 63% onih koji su odgovorili da šalju isključivo mnogo kratkih poruka spadaju u najmlađu ponuđenu dobnu skupinu – od 18 do 24 godine. Moglo bi se reći da se radi o generacijskim razlikama (koje nisu nužno velike), ali ukazuju na to da će mlađe generacije radije posegnuti za pisanjem „u stihovima” nego za „pisanjem Biblije”, odnosno jedne opsežne poruke.

Treću, i vjerojatno najzanimljiviju skupinu, tvori podjednak broj pripadnika svake od dobnih skupina. Najčešći odgovori na pitanje o čemu ovisi hoće li pisati kratke ili dugačke poruke bili su raspoloženje i tema. Ispitanici su kratke poruke „u stihovima” opisivali kao izražavanje uzbuđenosti, kao i u poeziji, kratkoća stiha daje poseban ritam – odsutni govor je brz, rascjepkan, rečenice su često sažete ili krnje. Ako se radi o jednoj opširnoj poruci, raspoloženje i tema su ozbiljni pa se tekstu pristupa esejski i autora nitko ne može prekinuti ili ubaciti mu se između poruka, rečenica ili poanti koje želi istaknuti. Treći je najčešći odgovor bio sugovornik, tj. da se kratke poruke šalju nekome s kime je autor u dobrim, prijateljskim odnosima ili netko s kime razgovara svakodnevno. Takvo objašnjenje izravno upućuje na prenošenje razgovora u digitalni diskurs. Lako je zamisliti odsutni govor kao razgovor među prijateljima koji se sastoji od kratkih rečenica koje brzo slijede jedna drugu. U svakom slučaju glavno je obilježje pisanja poruka „u stihovima” upravo dinamičnost.

Grafikon 4

Jednaku organizaciju iskaza možemo pronaći u komentarima na forumima i društvenim mrežama uz pojavu još jedne specifičnosti. Na slici 4 i slici 7 korisnici na kraj upitnih rečenica stavljaju upitnike, a iza njih ponovno slijedi novi redak. Situacija postaje jezično i grafostilistički intrigantna jer se u ovim dvama slučajevima ponovno radi o supstitucijskoj figuri, ali bjeline. Bjelina, shvaćena kao pravopisni element, slijedi bilo koji interpunkcijski znak i prethodi početku sljedeće rečenice. S obzirom na to da autor komentara na *Facebooku* (slika 4) i autor komentara na forumu (slika 7) na kraj upitne rečenice stavljaju upitnike, možemo zaključiti da postoji svijest o interpunkcijskim znakovima koji označavaju kraj rečenice, no sada se bjelina koja prethodi sljedećoj rečenici supstituira novim retkom jer tako autori zadržavaju svoj stil pisanja „u stihovima”. Drugim riječima, vrsta rečenice određuje vrstu figure zapisa: ako je rečenica izjavna, novi redak supstituira točku (slike od 1 do 7, osim slike 4); ako je rečenica upitna, upitnik postoji, a novi redak supstituira bjelinu koja ga slijedi po pravopisnim pravilima (slike 4 i 7). Primjer na slici 4 možemo dodatno izdvojiti jer je pisanje „u stihovima” povezano isključivo sa supstitucijskom figurom bjeline. Na kraju izjavne rečenice (Pored katolika postoje i druge vjere postoje i ateisti i agnostici .) postoji točka. Dakle autor danog komentara supstituira bjeline koje slijede interpunkcijske znakove novim retkom i svoj komentar piše „u stihovima” neovisno o vrsti rečenice.

S druge strane sugovornik u *chatu* iz primjera sa slike 3 zaključio je da struktura rečenice i riječ *Jel* dovoljno ukazuju na to da je rečenica upitna pa je upitnik potpuno izostavio. Ovakvu

raznolikost i slobodu korisnicima dopušta jezik kojim komuniciraju, a ne isključivo njihove osobne preferencije. Objasnimo to na primjeru.

Kada bismo u engleskom jeziku izostavili upitnik, redosljed riječi diktirao bi je li rečenica upitna ili izjavna. Upitna bi glasila: *Would you pass by the rat in the forest*, a izjavna: *You would pass by the rat in the forest*. Na ruskom bi obje rečenice glasile: ты бы прошла мимо крысы в лесу (ty by prošla mimo krysy v lesu). Upitnik je u ovom slučaju potreban jer upitnu od izjavne rečenice razlikuje rečenična intonacija. Ona, dakako, postoji u hrvatskom i engleskom jeziku, ali zbog drugih faktora nije presudna kao u ruskom.

Možemo zaključiti da je pisanje „u stihovima” jednim dijelom posljedica naučenih pravopisnih pravila, ali uvjetovana govornom komponentom jezika – sadržaj se može organizirati tako da pomicanjem teksta u digitalnom prostoru (s kraja jednog na početak drugog retka, iz jedne poruke u drugu) autor upućuje na pauzu u govoru. Novi redak najčešće supstituira oznaku kraja izjavne rečenice, odnosno točku.

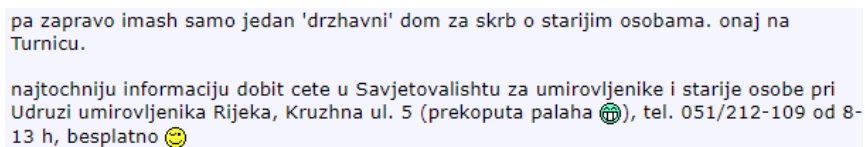
3.1.3. Dedijakritizacija

Već smo spomenuli dedijakritizaciju kao jedan od najčešćih postupaka očuđenja zapisa u digitalnom diskursu. Sama dedijakritizacija, izbjegavanje ili zanemarivanje grafova ⟨č⟩, ⟨ć⟩, ⟨ž⟩ i ⟨š⟩ umjesto kojih se upisuju, uvjetno rečeno, ekvivalentni grafovi ⟨c⟩, ⟨z⟩ i ⟨s⟩, ali i zamjena ⟨dž⟩ sa ⟨dz⟩ (zamjena grafa ⟨đ⟩ je poseban slučaj kojemu ćemo se naknadno posvetiti), korisnicima zapravo nije očučujuća ili nepoznata. Marković spominje domene internetskih stranica i komunikaciju putem SMS-ova te naglašava: „Konteksti o kojima je riječ jesu oni u kojima se iz tehnoloških (računarstvo, internet) ili praktičnih razloga (komunikacija SMS-om, internetom) izbjegavaju grafovi s dijakriticima, što je primjerice u pisanju internetskih domena pravilo koje se najvjerojatnije neće mijenjati” (2016: 99). S obzirom na to da je riječ o tehničkom aspektu zapisivanja, nikako ne možemo tvrditi da u poruci *Ovo je vise luck hahahaha* iz primjera u prethodnom poglavlju postoji neka stilski ili grafostilistički zanimljiva figura jer je korisnik umjesto ⟨više⟩ napisao ⟨vise⟩.

Svakako bi bilo zanimljivo proučiti kako korisnici kojima hrvatski nije prvi jezik doživljavaju dedijakritizaciju i otežava li im to recepciju poruke, pogotovo ako razmislimo o

slučajevima u kojima „obična” riječ i riječ koja sadržava dijakritik, ali je dedijakritizirana, u zapisu izgledaju isto. Kada bismo primili poruku od prijatelja koja glasi *Oderao sam si kozu*, naravno da bismo pretpostavili da je čovjek nekako oštetio svoj pokrovni organ. Ali vjerojatno bismo dvaput razmislili ako znamo da čovjek posjeduje kozu.

Slučaj u kojem dedijakritizacija uvjetuje *grafoalijenaciju* već vrijedi dodatno komentirati. Grafoalijenacije definiramo kao zapise u kojima su „pojedini grafovi u zapisima riječi (...) zamijenjeni prema inojezičnim grafijama, grafovima koji ne postoje u suvremenom stanju jezika kojim je poruka pisana” (Koščak 2018: 40).

pa zapravo imash samo jedan 'drzhavni' dom za skrb o starijim osobama. onaj na Turnicu.
najtochniju informaciju dobit cete u Savjetovalishtu za umirovljenike i starije osobe pri Udruzi umirovljenika Rijeka, Kruzna ul. 5 (prekoputa palaha 🇩🇪), tel. 051/212-109 od 8-13 h, besplatno 😊

Slika 8

Vrlo zahvalan primjer prikazan je na slici 8. Vidimo očitu nedosljednost u pisanju velikog i malog početnog slova, ali kako je autor osvijestio da bi se nazivi savjetovališta, udruga i ulica trebali pisati velikim početnim slovom, tako je osvijestio da mora naglasiti postojanje nekih grafema za koje u trenutku pisanja nije imao na raspolaganju pripadajuće grafove. Tako su umjesto ⟨š⟩, ⟨ž⟩ i ⟨č⟩ zapisani ⟨sh⟩, ⟨zh⟩ i ⟨ch⟩ u riječima ⟨imash⟩, ⟨drzhavni⟩, ⟨najtochniju⟩, ⟨Savjetovalishtu⟩ i ⟨Kruzna⟩. Ovakvu pojavu Rjažskij naziva *poligrafoderivatima* jer su nastali spajanjem grafičkih sredstava više različitih grafija (usp. 2018: 121). Autor ovog komentara odabrao je zapis prema engleskoj grafiji. Nepoznato nam je vlada li ovaj korisnik engleskim jezikom ili je ovakav način zapisivanja usvojio koristeći društvene mreže, u svakom slučaju, grafoalijenacijom su kompenzirani dijakritički grafovi i time je recepcija poruke deautomatizirana. Unutar iskaza na hrvatskom jeziku pojavljuje se graf strane grafije koji prvenstveno upućuje na grafem, a zatim i fonem drugog jezika, a korisnik koji pročita dani komentar logičkim povezivanjem ili asocijacijama može uskladiti stvarni glasovni sastav pojedinih riječi s onime što je pročitao.

Naravno, ulogu u dekodiranju zapisa igra i kontekst. Ako zanemarimo strane grafove, korisnik će bez velikog napora popuniti prazno mjesto u *dr_avni dom* jer mu poznavanje jezika to omogućuje. Zanimljivo je ukazati na to da je graf ⟨ć⟩ ostao bez svojeg ekvivalenta u zapisu pa je samo dedijakritiziran u riječima ⟨Turnicu⟩ i ⟨cete⟩. Možemo samo nagađati kako se autor

komentara suočio s ovim problemom. Zapravo se radi o manjkavosti engleske grafije koja hrvatskoj ne može pružiti ekvivalente za ⟨č⟩ i ⟨ć⟩. U drugom je slučaju kontekst zasigurno prevagnuo jer u futuru prvom odmah iza glagola u infinitivu nema što drugo stajati osim nenaglašenog oblika nesvršenog prezenta pomoćnog glagola *htjeti* koji u svome zapisu bez iznimke sadržava graf ⟨ć⟩. Što se pak Turnića tiče, korisnik koji nije upoznat s četvrtima grada Rijeke ne mora nužno pretpostaviti da se radi o grafu ⟨ć⟩, a sve ostale pretpostavke već bi ulazile u područje onomastike pa se time u ovome radu nećemo posebno baviti.

U anketi 95% ispitanika odgovorilo je da im je ovaj način zaobilaženja dijakritičkih znakova neobičan. 5% ispitanika koji su odgovorili da iskaz nije neobično napisan ne pripadaju istoj dobnoj skupini pa ne možemo reći da neutralna recepcija ovakva načina zapisa ovisi o tome. Ispitanici su predlagali korištenje dijakritičkih znakova ili izostavljanje grafa ⟨h⟩, odnosno korištenje dedijakritiziranih verzija grafova ⟨č⟩, ⟨š⟩ i ⟨ž⟩.

3.1.3.1. Graf ⟨đ⟩

Tudjman shtuca u grobu.

Slika 9

Ne e. trebala sam si mjeriti razinu stresa kad sam vidjel 25 poruka i onda njezinu među njima

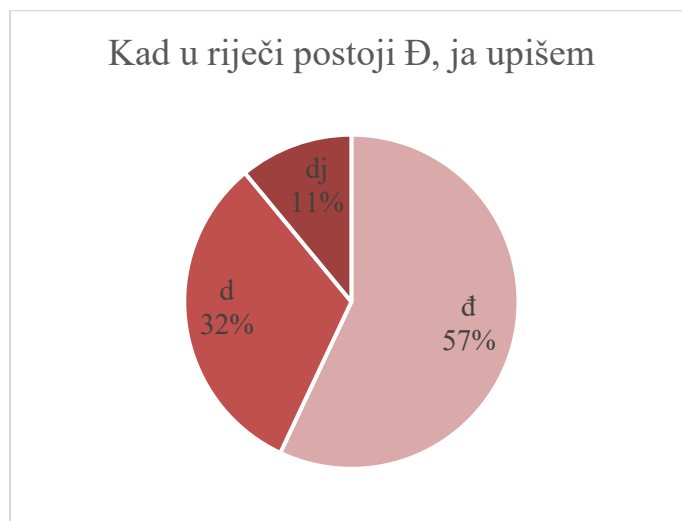
5:38 pm

Slika 10

Graf ⟨đ⟩ specifičan je po tome što se kao njegove zamjene pojavljuju digraf ⟨dj⟩ (slika 9) i graf ⟨d⟩ (slika 10). Marković definira graf ⟨dj⟩ kao dedijakritiziranu verziju (usp. 2016: 99). Digraf ⟨dj⟩ izravno upućuje na drugačiji izgovor riječi, dok se graf ⟨d⟩ oslanja na kontekst po kojemu će korisnici zaključiti da se zapravo ne radi o grafemu ⟨⟨d⟩⟩. U drugom se slučaju radi o *figuri ekvivalentnih grafova*: „Figurama ekvivalentnih grafova nazivamo protupravopisne, ali intendirane supstitucije pojedinih grafova onim grafovima kojima se neki grafemi također mogu realizirati prema grafiji istog jezika” (Koščak 2018: 31). Dobro je pitanje zašto je uopće došlo do pojave „druge” varijante dedijakritizacije. Odgovor vjerojatno leži u tome da je dedijakritizacija „micanje crtica i kvačica” pa je tako i ⟨đ⟩ zapravo samo ⟨d⟩ s crticom u očima korisnika društvenih mreža i *chatova*.

Od 43% ispitanika koji koriste jednu od dedijakritiziranih verzija grafa ⟨đ⟩, većina (32%, v. grafikon 3) koristi noviju dedijakritiziranu inačicu, odnosno graf ⟨d⟩. 57% ispitanika koji su odgovorili da koriste upravo graf ⟨đ⟩ bez ikakve dedijakritizacije na prvi pogled odgovara postotku

ispitanika koji koriste hrvatsku tipkovnicu i većem dijelu ispitanika koji koriste Qwertz tipkovnicu s dijakritičkim znakovima. Kada usporedimo skupine ispitanika koje su se odlučile za jednu od dedijakritiziranih verzija, ne možemo pronaći bitne razlike u dobnim skupinama, a posebno je zanimljivo to što se neki ispitanici koji su odabrali graf ⟨d⟩ koriste hrvatskom tipkovnicom. Ovi rezultati postavljaju nova intrigantna pitanja: zašto se korisnik odlučuje za korištenje grafa ⟨d⟩ ako u tipkovnici ima vidljiv i ponuđen graf ⟨đ⟩, te je li nova dedijakritizirana verzija (graf ⟨d⟩) zapravo skraćena verzija digrafa ⟨dj⟩.

Grafikon 5

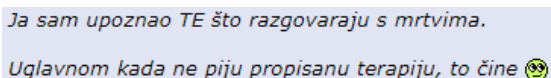
Općenito govoreći, dedijakritizacija ne očučuje zapis kada je on dio digitalnog diskursa, a grafoalijencija kojoj vrata otvara dedijakritizacija ukazuje na to da ponekad postoji potreba da se ukaže na aspekt govora koji pismu nedostaje, a to su dijakritici. Najčešće se radi o miješanju engleske grafije s hrvatskom zbog količine sadržaja na engleskom jeziku koji je dostupan hrvatskim korisnicima društvenih mreža i posjetiteljima internetskih stranica. Bilo bi zanimljivo vidjeti zamjenu grafa ⟨š⟩ digrafom ⟨sz⟩ ili trigrafom ⟨sch⟩, ali takav primjer za potrebe ovog rada nije pronađen.

3.2. Postupci isticanja

Postupci povećavanja fonta, podebljavanja riječi i alteriranja boje teksta u digitalnom diskursu vjerojatno vuku svoje korijene od prvih tiskanih stripova, a sama promjena boje pojavljivala se još u srednjovjekovnim tekstovima kada bi autoru ili prepisivaču, osim crne, bila dostupna i crvena tinta. Zašto je isticanje u privatnim porukama i komentarima na društvenim

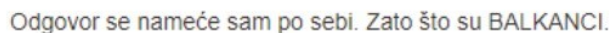
mrežama toliko važno? Zato što „mrtvom slovu” daje život, sadržava emocije autora ili pošiljatelja poruke i prenosi intonaciju cijelog iskaza. Grafostilistički postupci koje korisnici najčešće upotrebljavaju prilikom stvaranja iskaza su *majuskulizacija* i *podebljavanje*, a ističu cijele riječi ili dijelove iskaza.

3.2.1. Majuskulizacija

Ja sam upoznao TE što razgovaraju s mrtvima.
Uglavnom kada ne piju propisanu terapiju, to čine 😊

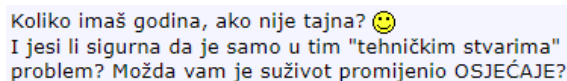
Slika 11

Odgovor se nameće sam po sebi. Zato što su BALKANCI.

Slika 12

U prvim dvama primjerima ovog dijela analize (slike 11 i 12) autori komentara majuskulizacijom su istaknuli po jednu riječ u svojim komentarima. Zamjenica *TE* odnosi se na *ljude*, općenito govoreći, koji su bili već nekoliko puta spomenuti u prijašnjim komentarima, tako da je objekt već poznat iz šireg konteksta ove teme foruma. U drugom su primjeru Balkanci također poznata informacija iz pitanja postavljenog u temi „Zašto Balkanci ubrzavaju prije znaka STOP i crvenog na semaforu?” (*Index.hr*) i autor ovoga komentara ne donosi nikakvu novu informaciju, već, kako i sam kaže, ističe odgovor koji se nameće sam po sebi. U oba slučaja majuskulizacija ne ističe samo već poznate informacije nego i signalizira mjesto rečeničnog naglasaka koji u govoru ističe ono što govornik, odnosno autor, smatra najvažnijim.

Koliko imaš godina, ako nije tajna? 😊
I jesi li sigurna da je samo u tim "tehničkim stvarima"
problem? Možda vam je suživot promijenio OSJEĆAJE?

Slika 13

Primjer na slici 13 od prethodnih se dvaju primjera razlikuje po tome što je majuskulizirana imenica *OSJEĆAJE* rema u danoj diskusiji. Očito su korisnici do ovoga komentara diskutirali samo o „tehničkim stvarima”. Autor ovoga komentara citirao je prethodne komentare, a osjećaje je odlučio istaknuti jer se do tog trenutka nisu spominjali. Dakle radi se o isticanju najvažnije informacije u iskazu, neovisno o tome je li ona već poznata sugovornicima ili potpuno nova. Majuskulizirane riječi nose bit iskaza i rečenični naglasak u odsutnom govoru.

Gospodin mora tražiti grob svoje majke pa natpisu,SRAMOTA,pa netraži susjeda.Bolje da se pokrije po ušima i šuti.SRAMOTA

Slika 14

Što dulje promatramo primjer sa slike 14, to nam on više djeluje pjesnički organiziran. Ako uspijemo zanemariti nedostatak bjelina iza interpunkcijskih znakova i u glagolima ⟨neznam⟩ i ⟨netraži⟩, potpuno krivo upotrijebljen veznik *pa* umjesto prijedloga *po* (ne možemo ovo smatrati zatipkom jer tipke s grafovima ⟨a⟩ i ⟨o⟩ nalaze se na vrlo udaljenim dijelovima tipkovnice) i izvrnuti frazem *pokriti se ušima*, možemo se usredotočiti na majuskuliziranu riječ ⟨SRAMOTA⟩ koja se pojavljuje dvaput u istome obliku. Ovisno o tome kako bismo razgraničili ovaj komentar, mogli bismo govoriti o grafoepanalepsi ili grafoepifori. Epanalepsa je figura dikcije koja označava „Periodično ponavljanje iste riječi, skupine riječi, stiha, rečenice ili čak fragmenta u iskazu ili tekstu” (Bagić 2012: 101) i ta bi definicija odgovarala ako na istaknutu riječ ⟨SRAMOTA⟩ gledamo kao smještenu u sredinu jedne i na kraju druge rečenice, dapače, dodatno naglašenu jer drugi put ona sama tvori zasebnu rečenicu. Epifora je također figura dikcije i ona se odnosi na „Ponavljanje iste riječi ili skupine riječi na krajevima uzastopnih stihova, rečenica ili rečeničnih dijelova” (isto: 108). Ako bolje promotrimo komentar ili ga probamo naglas pročitati, zaključit ćemo da riječ ⟨SRAMOTA⟩ dolazi na krajevima rečenica kao poanta koju autor komentara želi istaknuti. Po svemu sudeći, radi se i o izdvajanju prevladavajuće emocije (usp. isto), autor komentara gnuša se nad postupcima spomenutog gospodina i ponavljanjem, ali i grafostilističkim isticanjem, naglašava svoj stav prema događaju.

Kao jedan veli to je onda reklamacije, ne povrat.

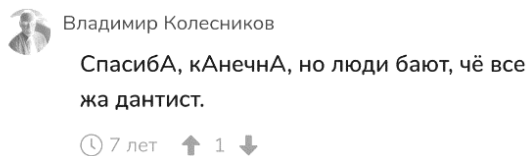
REKO : " NE ! "

Povrat molim.

Slika 15

Jedan od rjeđih primjera jest komentar sa slike 15 u kojemu je cijela rečenica, uključujući upravni govor, ispisana velikim slovima uz dodatne razmake oko dvotočke, navodnika i uskličnika. Uvjetno se može govoriti o adicijskoj figuri bjelina jer bjeline nisu umetnute unutar riječi, nego samo na mjesta na kojima se po pravopisu ne bi trebale nalaziti. Prema Matičinu *Pravopisu* „S lijeve se strane interpunkcijski znak – načelno – priljubljuje uz tekst, a od teksta ga s njegove desne strane dijeli bjelina (prazno mjesto)” (Badurina i dr. 2008: 89), u ovom bi se slučaju to pravilo odnosilo na dvotočku i uskličnik, a dvotočka ovako okružena bjelinama po

pravopisu označava omjere koji se koriste u matematici. Izuzetak spomenut u citatu su navodnici koji bi trebali biti priljubljeni uz tekst koji obuhvaćaju (usp. isto). Adicijska figura bjelina u ovom primjeru ne očučuje zapis, samo dodatno naglašava majuskuliziran dio jer stvara fiktivne dramatične pauze u govoru, naglašavajući odrješitost autora komentara.

Slika 16

Majuskulizacija kao isticanje može biti primijenjena i na dijelove iskaza manje od jedne riječi. U primjeru sa slike 16¹ triput je graf ⟨a⟩ zamijenjen grafom ⟨A⟩. Kada detaljnije promotrimo ovaj komentar, uviđamo da se prvenstveno radi o figuri ekvivalentnih grafova. Riječi *спасибо* (spasibo) i *конечно* (konečno) pišu se upravo tako, s grafom ⟨o⟩, ali on se u sva tri slučaja nalazi u nenaglašenim slogovima. U nenaglašenim slogovima dolazi do redukcije samoglasnika, tj. do njihova slabijeg artikuliranja pa se fonem /o/ ostvaruje kao [a]. Dakako, ta se promjena ne bilježi u pismu. Zamjena grafa ⟨a⟩, koji i tako ne bi trebao biti na tim mjestima, majuskuliziranom verzijom daje prednost pismu pred govorom jer autor komentara ističe da netko ne poznaje pravopis i ne zna da bi se ⟨СпасибА, кАнечна⟩ trebalo pisati s ⟨o⟩. Drugim riječima, cijeli podtekst komentara (čije bi usmeno objašnjenje moglo glasiti: *On je toliko nepismen da bi umjesto „Spasibo, konečno” napisao „Spasiba, kanečna”*.) sažet je u tri majuskulizacije, što nam dokazuje da je pismo nadvladalo govor jer isticanjem samo nekoliko grafova otvara vrata konotacijama i zapisu nisu potrebna nikakva dodatna objašnjenja. Žagar ističe: „Upravo se po nemogućnosti uspostave punog paralelizma između sredstava govorenog i pisanog jezika ukazuje kako oni i nisu u punom zavisnom odnosu, odnosno kako se ne može govoriti o tome da je pisani jezik sekundaran i da slijedi tek nakon govorenoga, usmenoga” (2007: 34).

¹ (SpasibA, kAnečnA, no ljudi bajut, čё vse ža dantist.) *Hvala, naravno, no ljudi govore da je još uvijek stomatolog.* (Prijevod M. T.)

Mene žiFcira kad ovi naši glupi novinari pišu Bhagdad, Falluja, Saddam Hussein, A`Queida, AL`Jazeera....

Slika 17

Kada u obzir uzmemo zapis jedne riječi neovisno o njezinoj okolini, hrvatski je pravopis fonološki, za razliku od ruskog koji je morfonološki, pa se između zapisa i izgovora najčešće ne stvara toliki jaz kao što je zapisivanje grafa ⟨o⟩ koji se čita kao [a]. Nažalost, zbog toga je puno teže pronaći hrvatski primjer koji bi po složenosti i zanimljivosti odgovarao primjeru sa slike 16, ali primjer na slici 17 dovoljno mu se približava. Iako /f/ nije bezvučna alternanta fonemu /v/, autor komentara na forumu tako ga percipira te piše majuskulom. Time autor naglašava odstupanje (odsutnog) govora od pisma i ironizira situaciju u kojoj sam kritizira novinare zbog nepismenosti.

3.2.2. Podebljavanje

*cim mu recimo **kazem da bi mi mogao malo više pomagati oko domacinstva on odmah zakuha i pocme se svadjati...***

Slika 18

Evo, nije dugo trebalo: **opet se krivi Ruse** 🇷🇺 (uz bijele nacionaliste):
<https://www.youtube.com/watch?v=tULvahD5ZJg>

Slika 19

Podebljavanje općenito ima jednaku ulogu kao majuskulizacija, a to je isticanje. Jedina bitna razlika uočena prilikom sati čitanja raznoraznih foruma i komentara na društvenim mrežama jest to da će u iskazu češće biti podebljani veći dijelovi iskaza, dvije ili više riječi, dok su majuskulizirane samo po jedna, najvažnija riječ, kao što smo vidjeli u prethodnim primjerima. Podebljani dio komentara sa slike 18 ne moramo nužno pročitati ili izgovoriti više naglašeno u odnosu na ostatak komentara. Moguće je da bi dodatno naglašavanje čak trinaest uzastopnih riječi u rečenici zvučalo teatralno ili komično, naročito kada u zapisu nema interpunkcijskih znakova (prvenstveno zareza) pa iskaz djeluje kao da je odsutni govor brz i pun emocija. Uzevši u obzir kontekst, možemo pretpostaviti da je autor komentara htio istaknuti primjer, nešto praktično u moru teoretskog razgovora. U primjeru sa slike 19 lakše je čuti naglašen odsutni govor podebljanog dijela iskaza jer je nešto kraći. On donosi i ironičan ton jer u iskazu postoje dva krivca: Rusi i bijeli nacionalisti, a potonji nisu istaknuti i, dapače, stavljeni su u zagrade koje ih još više umanjuju pred podebljanim Rusima.

Slika 20

Slika 20 sadržava primjer koji je vrlo blizu grafoalijencijskoj grafostopljenici, ali autor komentara je bio toliko smeten izgovorom da je nije uspio ostvariti dokraja, no to ne umanjuje vrijednost ovog primjera. Autor ovoga komentara kreativno je istaknuo prvi dio riječi ⟨trampolina⟩ i autorica ovoga rada bila bi još zadovoljnija da je primjer bio napisan u obliku ⟨trumpolina⟩ jer bi tada u potpunosti bila ispunjena funkcija koju je autor komentara zamislio, a ovdje bismo imali grafoalijencijsku grafostopljenicu za navesti i analizirati. „Naime te stopljenice nastaju tako da se bilježenjem dijelova domaćih riječi prema stranoj grafiji u njihovom zapisu ističe (kao „interpolirana”) neka strana riječ (najčešće engleska), čiji je glasovni sastav srodan dijelu te domaće riječi” (Koščak 2018: 91), a u ovome primjeru nedostaje upravo strana grafija. Pokušavajući zadržati riječ *trampolin* koja odgovara kontekstu (*ameri će pomoću trampolina skočiti do svemira*), ali u isto vrijeme pokušavajući naznačiti da cijela situacija ima veze sa sada već bivšim predsjednikom Sjedinjenih Američkih Država Donaldom Trumpom, autor komentara odlučio je podebljati dio riječi koji će povezati te dvije namjere. ⟨tramp⟩ samo po sebi ne govori ništa, ali pokreće deautomatizaciju percepcije iskaza i tjera čitatelja da odvojeno i naglašeno pročita taj dio riječi pa prema kontekstu shvati da odgovara izgovoru prezimena Trump. Radi se o konotaciji koju je spominjao Genette i koja pomaže čitatelju da otkrije intencije autora.

3.2.3. Promjena boje teksta

Danas su u prvom razredu osnovne škole djeca pisala test matematike. Jedna je curica, na mamino pitanje da li je prepisivala, odgovorila da nije mogla jer je cura do nje namjerno rukom zaklanjala svoj test.

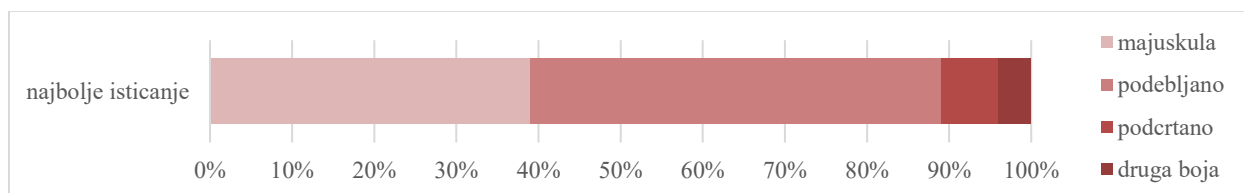
Slika 21

Alternativa za majuskulizaciju i podebljavanje teksta jest korištenje teksta u boji. Mijenjanje je boje najrjeđe jer većina društvenih mreža i aplikacija za dopisivanje uopće ne nudi tu opciju. Radi se o zatvorenom krugu u kojemu korisnici ne koriste opciju mijenjanja boje teksta pa se ona ne dodaje u novije aplikacije, a budući da se ne dodaje, korisnici je ne mogu niti upotrijebiti. Na forumima koji još uvijek imaju tu opciju boje koje zamjenjuju crnu najčešće su zelena i plava, ponekad ljubičasta, a rijetko i crvena (crvena se smatra „agresivnom” bojom pa je moguće da su iskazi koji bi bili napisani crvenom bojom napisani majuskuom ili podebljano).

Spomenute su boje vrlo blag način isticanja, ali svejedno značajan u odsutnom govoru. Autor komentara sa slike 20 htio je naglasiti da se radi upravo o prvom razredu osnovne škole i da je zbog toga opisana situacija više iznenađujuća nego što bi možda bila u nekom drugom razredu. Da je cijeli iskaz napisan crnom bojom, lako bismo zaključili da je glavni dio iskaza odgovor djevojčice s kraja komentara, ali isticanje zelenom bojom tekstu daje težinu, on postaje važniji u shvaćanju konteksta cijelog komentara.

Ako sva tri grafostilistička postupka, majuskulizacija, podebljavanje i promjena boje teksta, imaju istu funkciju, zašto se koriste sva tri i postoji li razlika u njihovoj recepciji? Kako bismo dobili bolji uvid u problematiku grafostilističkog isticanja i moguće odgovore na ova pitanja, ispitanicima je u anketi ponuđena rečenica *Ja sam upoznao te što razgovaraju s mrtvima.*, ali riječ *te* istaknuta je na četiri različita načina. Ispitanici su trebali odabrati način isticanja koji po njima najbolje izdvaja riječ iz teksta, a mogli su birati između majuskulizirane, podebljane, podcrtane riječi ili riječi u zelenoj boji. Podcrtana varijanta ponuđena je jer u teoriji postoji i taj način isticanja, ali takav primjer nije pronađen na internetskim stranicama.

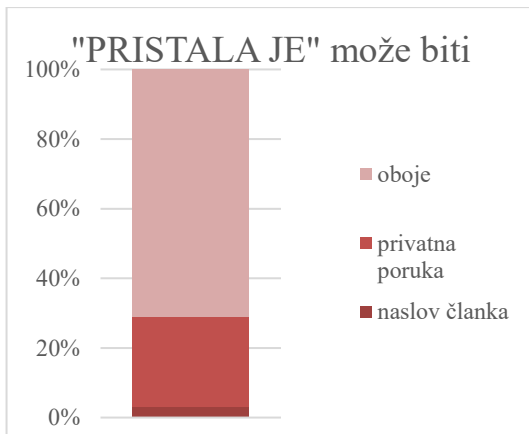
Polovina ispitanika odabrala je podebljanu riječ kao najbolji način isticanja u danim primjerima (v. grafikon 6). Drugi je najčešći odgovor bio majuskulizirana riječ s 39% odgovora. Podebljavanje riječi način je isticanja koji se koristi u udžbenicima pa je podjednako blizak svim ispitanicima jer su se s njime susreli tijekom školovanja. Postupak isticanja prelazi iz te sfere života u digitalni diskurs, zadržava svoju funkciju te se prenosi u odsutni govor u obliku rečenične intonacije.

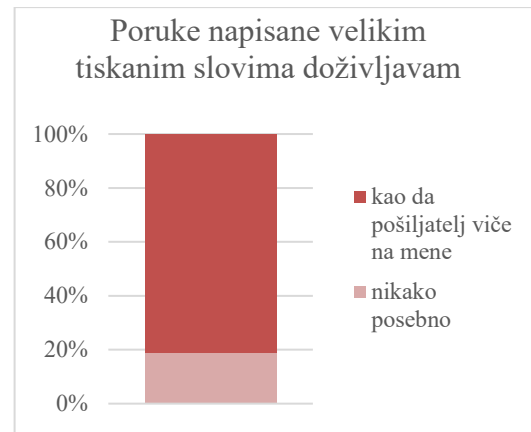
Grafikon 6

U dijelu ankete koji sadržava pitanja povezana s doživljajem poruke, a tiče se postupaka isticanja, bila su postavljena četiri pitanja koja se odnose na zapis i doživljaj iskaza u obliku (PRISTALA JE). Od samo četiri ispitanika koji su odgovorili da ovaj iskaz može biti samo naslov članka (v. grafikon 7) čak troje pripada dobnoj skupini starijih od 45 godina. Takva statistika ukazuje na to da su ti ispitanici kao korisnici internetskih stranica i društvenih mreža naviknuti na

majuskulu u naslovima članaka koja kao način isticanja potječe iz dnevnih novina i časopisa; dvoje je odgovorilo i da poruke pisane velikim slovima ne doživljavaju nikako posebno (v. grafikon 8). Drugim riječima, kod ovih se korisnika nije razvila poveznica između majuskule i glasnog odsutnog govora (odsutnog vikanja) jer je ona već imala svoje poveznice s nekim drugim značenjem (naslov, naziv, početak, isticanje, ali ne i zvukovno predočavanje poruke).

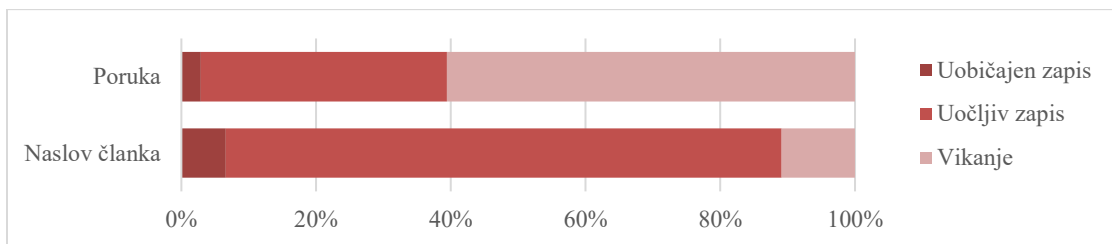

Grafikon 7

Grafikon 8

Kada se iskaz ⟨PRISTALA JE⟩ opiše kao dio privatnog razgovora ili naslov članka, odgovori potvrđuju ovisnost recepcije poruke i odsutnog govora o kontekstu (v. grafikon 9). 61% ispitanika poruku napisanu majuskuom shvaća kao vikanje, dok kod naslova članka taj postotak pada na svega 11%. Naslov članka napisan velikim slovima u manjoj će mjeri biti shvaćen kao vikanje zato što on u sebi ne nosi odsutni govor. Ako je privatna poruka zamjena za nešto što bi nam prijatelj inače rekao u razgovoru, npr. da je prijateljica pristala ići na koncert, majuskula će prenijeti uzbuđenost i intenzitet toga iskaza. U slučaju u kojemu je ⟨PRISTALA JE⟩ opisan kao naslov članka ne mora se nužno raditi o izvikivanju, nego o jednostavnoj vrsti isticanja kojom se čitateljima želi skrenuti pozornost, vjerojatno u nekoj rubrici koja se bavi životima slavnih i nagoviješta neko buduće vjenčanje.

Grafikon 9

3.3. Postupci duljenja i kraćenja

3.3.1. Adicijske figure slova

Slika 22

ne mogu si pomoći, vidim da vas je punoo kaj ne znate kaj bi sa svekrvama, da ih sanjate već, mislim da bude začas punooo teksta o ovim divnim ženama.. uglavnom, imam dva sina tako da sam sigurno nečija svekriva u budućnosti i ako budem kao što je moja sveki meni dobra ja zadovoljna!! in stvari kaj se ne slažemo ali bože moj, ne koljemo se sigurno zato, ne miješa se, ne pili me kako je bilo prije i zašto ovako ne onako.. da čujem vas 🤔

Slika 23

Kada je riječ o dodavanju jednog ili više grafova pojedinoj riječi, korisnici na društvenim mrežama i u *chatovima* najčešće pišu više od jednog istog samoglasnika. Radi se o *grafoepentezama* i *grafoparagogama*, tj. dodavanju grafova unutar riječi ili na njezinu kraju. Grafoepenteza grafa ⟨u⟩ u primjeru sa slike 22 čitatelju komentara prenosi produljeni, otegnuti izgovor riječi *ludilo*, koji evocira specifičan splitski govor i izgovor, podržan riječju *brale*. Autor izborom riječi grafoepentezi stvara okolinu u kojoj ona ostvaruje jasnu vezu s odsutnim govorom. U drugom se primjeru (slika 23) pojavila vjerojatno najčešća i najzornija grafoparagoga hrvatskog jezika. Prilog *puno* označava veliku količinu nečega (u ovom primjeru teksta) te on i u govoru često biva produljen sukladno količini određenog objekta, kao da njegovo trajanje zamjenjuje količinu vremena potrebnu da se pogledom obuhvati sve ono o čemu se govori. Tako zatvaramo krug u kojemu dulji izgovor (u bilo kojoj mjernoj jedinici protoka vremena) stvara dulji zapis, koji pak stvara dulji odsutni govor jer korisniku treba dulje da pročita *punooo* nego što bi mu trebalo da pročita *puno*. Vrijeme i izgovor istovremeno se nadomještaju i nadopunjuju. Ovo su figure za koje možemo biti uvjereni da ih korisnici nikada neće krivo interpretirati.

A screenshot of a social media comment. The text is 'Ojoojooj...ma ni niste za drugo već da vas deru.NEMOZE trenutno čovjek drugačije po zakonu je obavezan uzeti najpovoljniju ponudu.Pomalo,sve će doći na red...'. There are several 'o' characters at the beginning of the text.

Slika 24

A screenshot of a social media comment. The text is 'Cccccc kako li je samo takvo zlo mogao raditi. Nek ste ga uhvatili.'.

Slika 25

Slika 24 sadržava više figura: grafoepentezu samoglasnika i suglasnika, grafoparagogu točke, majuskulizaciju i suptrakciju bjelina. U okviru ovog poglavlja pozabavit ćemo se prvenstveno dvjema grafoepentezama u uzviku na početku komentara. Uzvici su vrlo slobodna skupina riječi pa, kako god bili zapisani, ne možemo govoriti o odklonu od pravopisnih normi. No obratimo li pozornost na to kako su zapisani primjeri u pravopisima i gramatikama hrvatskog

jezika, možemo izdvojiti njihove specifičnosti. Da se uzvik ⟨Ojoojjoj⟩ našao na popisu u Matičinu *Pravopisu*, njegov bi zapis bio nešto drugačiji: ⟨O-jo-joj⟩. Mogao bi biti zapisan bez spojnic jer one samo naglašavaju „izgovornu dvodijelnost” (Badurina i dr. 2008: 171). Pravopis je ulogu izgovora dao spojnica, a autor komentara sa slike 24 ponovljenim grafovima ⟨o⟩ i ⟨j⟩. Razlika u odsutnom govoru između ⟨Ojoojjoj⟩ i ⟨O-jo-joj⟩ nije drastična, ali grafoepenteza pojačava emocije koje autor želi izraziti uvrštavanjem uzvika u svoj iskaz.

⟨Ccccc⟩ je uzvik čija je varijanta ⟨c-c-c⟩ navedena u Matičinu *Pravopisu* jer se radi o coktanju koje se u tom obliku pojavljuje u književnosti i svakodnevnom životu kao znak neodobravanja – s minimalno tri uzastopna ⟨c⟩. Ovaj bismo primjer odredili kao grafoparagogu jer se nakon ⟨c-c-c⟩ može nadovezati još grafova, ovisno o tome kolika je razina neodobravanja. Uloga je ovakvih uzvika u tekstu prenošenje osjećaja i dojmova, a kad se u njih dodatno grafostilistički intervenira, oni u zapisu iskaču, skreću više čitateljeve pozornosti na sebe i time mu približavaju intencije autora. Uzvike bismo mogli smatrati jednom vrstom *okazionalizama* zbog toga što imaju svojstvo koje Popova naziva – *funkcionalna jednkrotnost* (rus. *функциональная одноразовость*, usp. 2005: 20). Takve riječi prenose jedinstvenost situacije u kojoj su nastale i u kojoj se koriste te sukladno tome izrazito ovise o kontekstu i primarno imaju ekspresivnu funkciju, a u isto vrijeme forma riječi posjeduje svojevrstu neobaveznost (usp. isto: 21). Drugim riječima, izmjene u zapisu uzvika ne bi poruku izmijenile toliko da bi ona postala krnja, samo bi njezin doživljaj bio minimalno drugačiji.

3.3.2. Supstitucijske i suptraksijske figure

Supstitucije pojedinih grafova najčešće se odnose na autocenzuru komentara i poruka. Imajući svijest o društvenim stranicama i internetskim forumima kao javnim prostorima u kojima, vrlo uvjetno, postoje neka pravila, iako *netiquette* nije osjetljiv na psovke, korisnici se ponekad cenzuriraju pomoću pravopisnih znakova. Naravno, to se ne odnosi na sve korisnike, ali u posljednje vrijeme na društvenim mrežama cenzura uvjetuje autocenzuru – provjera objava, koja se automatski provodi pomoćnim programima pojedinih stranica i aplikacija, prepoznaje nepodoban sadržaj u tekstu i slikama pa upozorava autore da ih uklone ili ih mreže uklanjaju same. Kako bi to izbjegli, na takvim će se stranicama autori unaprijed sami cenzurirati.

Ne shvaćam tko je tu lud, tj. tko tu koga je.... ! Sve se zatvara, hoteli, restorani, vrtići, škole, fakulteti, proglašavaju se karantene, zabranjuju okupljanja ljudi veća od 50, 100 itd. a istovremeno u Plodinama gužve veće nego za božićne blagdane. Nestašica jaja, krumpira, prazne police. Kolone ljudi stoje u redovima na blagajnama, stotine ljudi jedan iza drugoga na pola metra prde, podriguju, kišu, kašlju, čekajući red. Može mi netko objasniti kako je to kompatibilno sa postojećim mjerama borbe protiv korona virusa ?

Slika 26

Kaže moja prijateljica:

"Jučer sam kupila svo brašno u dućanu.
Sad se ona koja je kupila onoliko kvasca nek j*** s njim."

Slika 27

U primjerima sa slika 26 i 27 radi se o *neikoničkim supstitucijama pravopisnim znakovima*, tj. pravopisni znakovi postavljaju se na mjesto pojedinih grafova, ali zamjenjuju ih samo grafički, „ne podrazumijevaju i skraćivanje glasovnog sastava” (Koščak 2018: 36). Posrećilo nam se što za istu riječ (*jebe*) možemo u dva različita komentara vidjeti dvije potpuno različite supstitucije u ulozi autocenzure. U prvome primjeru (slika 26) autor se cenzurirao koristeći točke (je...), a u drugome primjeru (slika 27) autor koristi zvjezdice (j***). Broj točaka u prvome primjeru ne odgovara broju supstituiranih grafova, dok u drugome primjeru jedna zvjezdica supstituira točno jedan graf. Ovakvi primjeri u potpunosti odgovaraju određenju grafostilistike² prema Sokolovoj jer stilsko sredstvo jezika postoji u pismu, ali nema nikakvu paralelu u izgovoru (usp. 2015: 171). Točke i zvjezdice možemo u odsutnome govoru zamisliti kao tišinu, ali veća je vjerojatnost da one ne nose nikakve promjene u izgovoru psovke te da se ponovno radi o slučaju u kojemu pismo nadilazi govor.

Pretpostavljam ako nema uplatnice ne podmirujem nis ili? jbg glup sam ko k u vezi ovakvih stvari

Reply Give Award Share Report Save

Slika 28

Ponekad autocenzura podrazumijeva korištenje eufemiziranih suptrakcija poput (jbg). (jbg) predstavlja kombinaciju *grafosinkope* (jer nedostaje jedan graf unutar riječi), *grafoapokope* (jer nedostaju grafovi na krajevima obiju riječi) i *suptrakcijsku figuru bjelina* (jer se radi o dvije riječi koje su u skraćenom obliku spojene, zapis nije (jb g)). Dio zapisa koji slijedi upućuje na to da se radi o autocenzuri više nego o ekonomičnosti zapisa jer autor komentara dosljedno u cijelome komentaru ne piše psovke u punome obliku. Izraz *jebi ga, glup sam ko kurac* završava riječju, tj.

² Sokolova koristi termin grafička stilistika. Više u Sokolova 2015.

samo grafom, u kojemu možemo govoriti ili o svojevrsnoj situacijskoj suptrakciji jer se iz jedinstvenog konteksta u kojem se taj izraz koristi zna što ⟨k⟩ predstavlja, ili možemo uvjetno reći da je riječ o nultoj supstituciji ostatka riječi neoznačenom prazninom. U svakom slučaju, ostali korisnici zbog konteksta neće pomisliti da se radi o prijedlogu *k/ka*, a odsutni govor sadržavat će punu riječ i neće doći do deautomatizacije recepcije poruke.

A screenshot of a forum post with a light blue background. The text reads: "Toblerone mi je uvijek bila preslatka, danas, pored ovoliko odličnih novih čokolada, T. ne bi niti da je dobra. 😊".

Slika 29

A screenshot of a forum post with a light blue background. The text reads: "btw. iz druge ruke info da je Konzum imao ovaj tjedan sastanak kako dalje sto se tice zaliha i da je zakljucak slijedeci: zaliha svega ima za 4-5 mjeseci i to ovakve POJACANE potrosnje OSIM za tjesteninu i rizu (logicno), ta se projekcija temelji na nepromijenjenoj raspodjeli kupovine u ostalim ducanima, logicno ako Spar nema takvu zalihu da ce se kupci prebaciti tamo di ima pa se i tih 4-5 mjeseci smanjuje...".

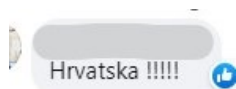
Slika 30

Suptrakcija naziva čokolade *Toblerone* u ⟨T.⟩ iz primjera sa slike 29 ne skraćuje odsutni govor jer se nenapisan naziv i dalje izgovara, samo je skraćen radi ekonomičnijeg zapisa i zato što se iz konteksta ne može raditi ni o čemu drugome osim o toj čokoladi. Ovakav pristup autora komentara pomalo je neobičan jer forum ne ograničava duljinu poruke, niti se radi o instantnom dopisivanju u kojem bi komentar trebao biti što brže napisan, no autoru se naziv čokolade učinio dovoljno dugačkim da ga skрати po principu pisanja inicijala, samo velikim početnim slovom i točkom na kraju.

Akronim ⟨btw⟩ koji se pojavljuje na početku primjera sa slike 30 umjesto engleskog ⟨by the way⟩ nije majuskuliziran i može se nagađati je li točka iza njega njegov dio ili ga želi odvojiti kao samostalnu rečenicu. Engleski akronimi ovoga tipa pišu se upravo majuskuлом ⟨BTW⟩, ⟨OMG⟩, ⟨LOL⟩ i ne dolaze s točkom, kao u skraćenome prethodnom primjeru, ali uvijek je moguće da je autor pod utjecajem pisanja kratica (npr. *npr.*) odlučio staviti točku jer se svejedno radi o skraćivanju izraza. Preuzeti engleski akronimi postali su specifični u izgovoru hrvatskih korisnika koji su s njima upoznati, doživjeli su svojevrsnu domestikaciju. Mogu se čuti izgovori [b-t-v] i [o-m-g] kao da se izgovaraju glasovi hrvatske abecede, bez popratnih samoglasnika, ili [lol] kao jednosložna riječ umjesto [el-o-el] kao izgovor pojedinačnih engleskih glasova. Time je hrvatski otišao korak dalje od engleskog kojemu su akronimi bili potrebni za ekonomičniji zapis poruke i skratio čak i izgovor skraćenih fraza.

3.3.3. Interpunkcijski znakovi

Već su analizirani primjeri u kojima interpunkcijski znakovi izostaju ili su supstituirani drugim znakovima ili novim retkom (v. 3.1.2. Pisanje „u stihovima”), ali kada korisnici internetskih foruma ili u komentarima na društvenim mrežama odluče koristiti interpunkcijske znakove – koriste ih intenzivnije nego što je to propisano pravopisom.

Slika 31

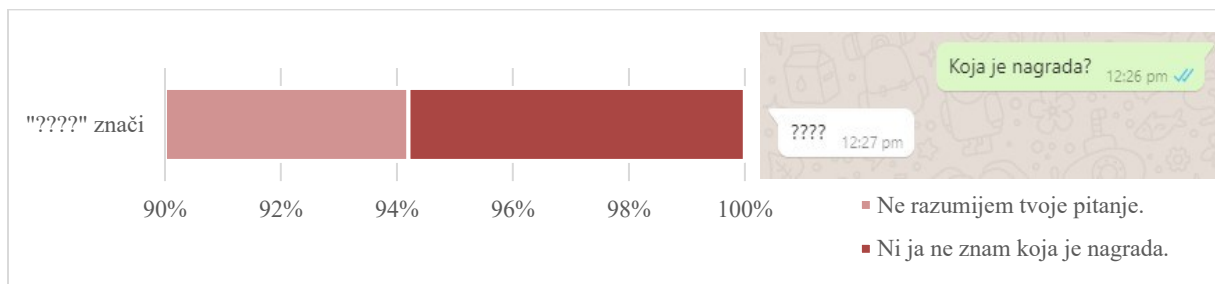
Mene najviše boli nereakcija ostalih žena!!!! Zar smo takvo društvo gdje ćemo gledati kako drugoga maltretiraju i vrijeđaju i nećemo ništa reći???? Gdje je moral kod ljudi??? To što je ona meni sve napisala, ja u životu nisam nekome izrekla te riječi. Doslovno se vidjelo da izbacuje neke svoje frustracije.

Slika 32

Autor komentara na slici 31 odlučio je uskličnu rečenicu naglasiti nizom od čak pet uskličnika. Lajtmotiv digitalne komunikacije svakako jest ekspresivnost. Usklična je rečenica sama po sebi naglašena, uzdignuta nad izjavnim rečenicama, a ako je jedan uskličnik znak pojačanog intenziteta, onda je svaki sljedeći uskličnik znak još jedne razine iznad prethodne. Odsutni je govor teško obuzdati da ne postane odsutni navijački povik mase na stadionu. Moguća zamjena za niz uskličnika je majuskulizacija ⟨HRVATSKA⟩, a majuskulizacija koja bi uz sebe zadržala niz uskličnika bila bi jednu razinu intenziteta iznad originalnog komentara. Ako uskličnici pojačavaju intenzitet uzvika, možemo reći da upitnici pojačavaju intenzitet pitanja, ali ne u smislu rečenične intonacije, već važnosti koju pitanje predstavlja za cjelokupni iskaz. Analizirajući kontekst u kojemu se nalaze upitne rečenice s nizovima upitnika u primjeru na slici 32, možemo reći da se radi o adicijskoj figuri interpunkcijskih znakova, ali *supstitucijska figura interpunkcijskih znakova* bolje odgovara tonu komentara. Supstitucija se u tom slučaju odnosi na zamjenu uskličnika upitnicima jer se radi o rečenicama koje izražavaju „upit i čuđenje” (Badurina i dr. 2008: 51).

Apsolutna supstitucijska figura interpunkcijskih znakova prikazana je u jednom pitanju iz ankete (v. grafikon 10). Četiri su upitnika zamijenila cijeli iskaz, ali pitanje koje se postavlja jest – koji? Autorica ovoga rada izravno je upitala autora poruke ????? što je mislio kada je napisao niz upitnika i on je odgovorio da oni znače da ni on ne zna koja je nagrada. Koliko je to neobično i neuobičajeno razmišljanje potvrđuju i rezultati ankete u kojoj je samo 6% odabralo takav odgovor. Ovo se pitanje ispostavilo vrlo zanimljivim jer ispitanike ne povezuju odgovori na ostala postavljena pitanja niti pripadaju istim dobnim skupinama. Nizove upitnika možemo pronaći u

stripovima i crtanim filmovima postavljene oko likova koji su iz nekog razloga začuđeni ili zbunjeni. To je primjer u kojemu upitnici ne predstavljaju nikakav odsutni govor, već njegovo odsustvo. 94% ispitanika složilo bi se da upitnici predstavljaju nedostatak adekvatnog odgovora i izražavaju čuđenje postavljenom pitanju. Ipak, ako uzmemo u obzir kako je dani primjer nastao, ispostavilo bi se da je 94% ispitanika, zajedno s autoricom rada, u krivu i ima krivu percepciju primljene poruke. Objašnjenja ovakvih razlika u odgovorima mogli bi biti razjašnjeni detaljnijim razgovorom s onima koji su u ovom slučaju u manjini (ali su u pravu).

Grafikon 10

tesko..najbolje djeluju..samo ce se vjerojatno modificirati..ljudi uvijek zele bolje,brze,jace...a ustrcanje u zilu je upravo to..tak da mislim da grijesis

Slika 33

moja svekrva je ok zena...doduse staromodna al ok... samo mi je sad pocela dijeliti neke savjete za poludit...poput... moramo osisat malenu jer ce onda imat vecu kosu... (mala ima 3 mjeseca)... hellooooo

Slika 34

Lopove vraćaju na mjesto lopovluka zar ne dobiju ODMAH otkaz Ugovora o radu

Slika 35

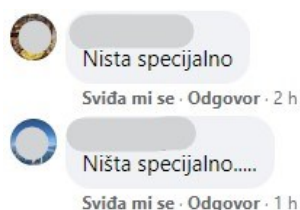
...zao mi djece kad vidim kako im matere razmisllaju...ponovit razred.....jeeeeeeee.....umjesto da se sjednu uz djecu i poguraju one vode bitke do jutarnjih sati po netu...zalost i stvarnost RH....

Slika 36

Izjavne su rečenice i u ovom poglavlju (kao u 3.1.2. Pisanje „u stihovima”) plodno tlo za analizu jer točka koja označava kraj rečenice gotovo nikada ne pronalazi svoje mjesto u komentarima na društvenim mrežama. Slika 33 prikazuje komentar sastavljen od tri ili četiri rečenice rastavljene na šest dijelova od kojih svaki završava dvjema točkama. Radi se o oznaci pauze između zareza i točke, a ponekad o zamjeni za trotočku. U prvome slučaju možemo govoriti o supstituciji točke–zareza dvjema točkama jer, po definiciji, pauza između točke i zareza već postoji u pravopisu, ali taj je interpunkcijski znak korisnicima nepoznat, tijekom istraživanja nismo niti jednom naišli na njega. Upravo uslijed nekorištenja točke–zareza, ovako zapisan komentar: *tesko; najbolje djeluju; samo ce se vjerojatno modificirati; ljudi uvijek zele bolje, brze, jace; a ustrcanje u zilu je upravo to; tako da mislim da grijesis* očučujuće bi djelovao na ostale korisnike.

Točka u digitalnom diskursu predstavlja neutralnu pauzu, a ta se pauza produljuje ovisno o količini točaka, što ne mora imati izravne veze s pravopisom, ali uvijek ima veze s odsutnim govorom.

Autorica komentara sa slike 34 koristi isključivo trotočku, koja je postojeći interpunkcijski znak, ali ne kao oznaku nezavršenosti rečenice (usp. Badurina i dr. 2008: 84), već kao oznaku kraja rečenice, ali i bilo kakve vrste pauze. U tom primjeru trotočka je zamjena čak i za dvotočku prije navođenja primjera. Autori posljednjih dvaju komentara (slike 35 i 36) koriste nizove točaka različitih duljina. S obzirom na to da ne postoji jedna jedinstvena forma u kojoj ijedna od ovih figura može dolaziti, složiti ćemo se s Popovom koja u širem kontekstu govori da pojave koje proučava grafostilistika imaju više psihološki karakter nego lingvistički, da mnogo toga ovisi o govorniku, mnogo više nego što ovisi o ustroju pojedine figure (usp. 2005: 6).

Slika 37

Opet neki problemi???

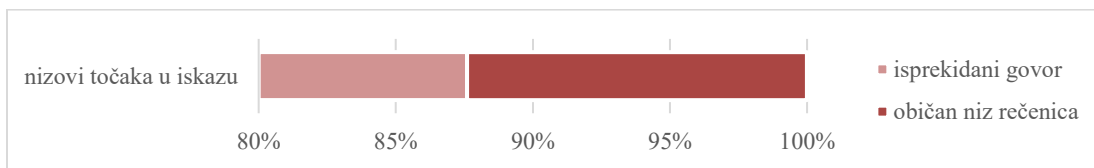
Pusti te čovjek koji mjesec na iru, bez kontrole i kreće lupanje.

Slika 38

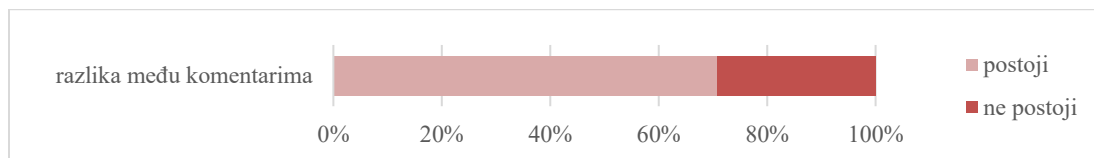
Koliko recepcija komentara ili poruke ovisi o psihološkim doživljajima sadržaja, konteksta i grafičkog stiliziranja teksta više nego o samim pravopisnim pravilima zorno prikazuju primjer sa slike 37 i primjer sa slike 38, koji je za potrebe ovog rada dobio par u obliku pitanja (Opet neki problemi?).

Korisnici društvenih mreža različito tumače funkciju i svrhu interpunkcijskih znakova koje koriste ostali korisnici. Zapravo, postoje razlike između onih koji znakove doživljavaju kao znakove nečeg posebnog i onih koji im ne pridaju nikakvu vrijednost ili značenje. Velik broj ispitanika, čak 88% njih, odgovorio je da iskaz koji sadržava nizove točaka kao što su oni u primjeru sa slike 36, doživljava kao isprekidani govor, a ne kao običan niz rečenica (v. grafikon 11). Točka kao oznaka kraja rečenice i trotočka kao oznaka nedovršene misli u većine ispitanika označavaju pauzu koja je primjetna u odsutnom govoru. Doduše, zanimljiviji su odgovori manjine (12%) koja je odgovorila da se bez obzira na nizove točaka radi o običnom nizu rečenica jer je 53% tih ispitanika na sljedeće pitanje odgovorilo da postoji razlika između dva komentara sa slike 37. Komentar sa slike 36 i drugi komentar sa slike 37 sadržavaju niz točaka, ali u prvome slučaju

on nekim ispitanicima ne govori ništa, a u drugome ih upućuje na neku razliku među komentarima. Objašnjenja ispitanika koji su tako odgovorili uglavnom naglašavaju da u komentaru koji sadržava točke postoji izraženija emocija autora, njegov stav prema temi i neko dodatno objašnjenje koje nije htio napisati ili je smatrao da nema smisla pisati ga. Dakle ne možemo reći da ovim ispitanicima nedostaje osjećaj za figure zapisa. Ostali su također objašnjavali da komentar s nizom točaka na kraju označava autorovu frustraciju ili intenciju da bude zajedljiv, da točke produljuju pauzu nakon rečenice koja naznačuje postojanje dodatnog objašnjenja koje nije ispisano, a nekoliko je ispitanika istaknulo da ih niz točaka asocira na korisnike starije od četrdeset godina.

Grafikon 11

Grafikon 12

Komentar sa slike 38 postao je inspiracija za pitanje sukladno komentarima sa slike 37. U anketi ispitanicima je ponuđeno pitanje s jednim upitnikom i pitanje s trima upitnicima na kraju. Upitnici pojačavaju intenzitet pitanja (kao što je već rečeno u opisu slike 32) i to potvrđuje statistika: 93% ispitanika odgovorilo je da pitanje s trima upitnicima u odsutnom govoru zvuči agresivnije od pitanja sa samo jednim upitnikom. U ovome je slučaju samo jedan ispitanik od 12% onih koji smatraju da nizovi točaka ne nose nikakvo posebno značenje odgovorio da nema razlike među danim dvama pitanjima. Ponovno točka postaje prijelomna točka istraživanja: kada se pojavljuje u velikim količinama (slika 36) kao da je ni nema; kada se pojavljuje u opreci s prazninom (slika 37) ima svoje značenje; kakva god bila i u kakvim se god količinama pojavljivala, uvijek će imati slabiji efekt i manje značenje za odsutni govor od upitnika.

Grafikon 13

3.4. Transliteracijske figure – grafodomesfikacija

O grafoalijenciji je već bilo riječi u prvome poglavlju analize, bilo je pogodnije spomenuti je ondje zbog povezanosti s dedijakritizacijom, iako ona spada u transliteracijske figure. Osim grafoalijencije, česti su primjeri *grafodomesfikacije* i ona se najčešće primjenjuje u humoristične svrhe ili kada se posebno problematiziraju transliteracija ili transkripcija ostalih pisama na latinicu.

Slika 39

Grafodomesfikacija je supstitucijska figura slova kojom se „izgovor riječi ili iskaza na kojem stranom jeziku grafostilizira prema hrvatskoj grafiji, odnosno bilježenju srodnih glasova hrvatskoga jezika” (Koščak 2018: 44). Kada promislimo o povezanosti napisane poruke i odsutnog govora, postavlja se pitanje ne bi li odsutni govor bio jednak pri zapisu ⟨aj viš⟩ i ⟨I wish⟩. Odgovor bi bio – ne. Radi se upravo o *srodnim* glasovima, a ne o jednakima. Svatko tko vlada engleskim jezikom dovoljno da ispravno pročita rečenicu *I wish* neće jednako tako pročitati i zapis ⟨aj viš⟩. Grafodomesfikacija ima humorističan efekt upravo zato što je slijedi iskrivljen odsutni govor, koji je uvijek u tijesnoj vezi s kontekstom u kojem se grafodomesfikacija pojavljuje.

A i mi počeli glumit amere kakvi haloveni izmišljaju bez veze

Slika 40

Kejm hir tu sej dis.

Svi narodi koji pišu stranim pismom će transliterirati ili transkribirati imena.

Slika 41

Komentar sa slike 40 objavljen je ispod članka u kojemu se problematizira prihvaćanje američkih običaja i praznika, konkretno praznika *Halloween* koji vremenski i tematski odgovara hrvatskoj Noći vještica. Autor komentara iskazuje svoje nezadovoljstvo usvajanjem tuđih običaja i ironizira ih grafodomestikacijom naziva praznika *Halloween* u ⟨haloveni⟩. Ironizaciju pojačava ne samo domestikacija na grafičkom planu, već i domestikacija na gramatičkom jer *haloven* postaje imenica u jednini muškog roda u komentaru iskorištena u nominativu množine uz atribut *kakvi*. Naziv i praznik su ovim postupcima banalizirani i zapis evocira odsutni govor koji izražava prezir prema spomenutome i svima koji u tome sudjeluju.

Grafodomestikacija u sljedećem komentaru (slika 41) nastala je na forumu unutar rasprave čija je tema transliteracija i transkripcija imena, prvenstveno engleskih imena s latinice na srpsku ćirilicu. Autor komentara, ponesen intrigantnošću teme, grafodomestificirao je cijelu rečenicu (*I Came here to say this.*, uključivši domestikaciju na sintaktičkoj razini jer nije napisao zamjenicu *ja* (engl. *I*). U hrvatskom ona nije nužna, tj. u rečenici na hrvatskom jeziku *Došao sam ovamo reći ovo.* iz pomoćnog glagola *sam* vidi se da se radi o prvome licu jednine. Zanimljivo je to kako hrvatske korisnike zbunjuje i zabavlja transliteracija ili, češće, transkripcija imena na srpsku ćirilicu pa im *Džordž Buš* (transliterirano na hrvatsku latinicu) djeluje čudno i nepotrebno, a u isto vrijeme bespogovorno prihvaćaju transkripcije imena koja se pišu nelatiničnim pismima prema pravilima engleske ortografije (autor komentara na slici 17 upućuje na isti problem, v. 3.2.1. Majuskulizacija). Za razmatranje problema i zanimljivosti koje nastaju u transliteraciji i transkripciji bio bi potreban mnogo veći i obuhvatniji rad od ovoga. Također je zanimljiva percepcija zvuka i prijenos izgovora na pismo jer će se Hrvati i Srbi složiti da je adekvatna transkripcija imena Walt Disney upravo ВоЛТ Дизни (VOLT Dizni), ali ruska će transkripcija biti Уолт Дисней (Uolt Disnej). To je obrnuti postupak u kojemu od istog odsutnog govora (izgovor jednog jedinstvenog vlastitog imena) nastaju različiti zapisi uvjetovani pismom, pravopisom i tradicijom pisanja.

Korisnici foruma *forum.hr* djelomično su osvijestili ovaj problem te pokrenuli raspravu o tome kako se izgovara i piše prezime predsjednika Ruske Federacije Vladimira Putina, dapače, došlo je do predlaganja transkripcije prezimena prema različitim percepcijama zvučanja.

To je vrlo diskutabilno.
t se ne izgovara baš kao naše t.
Odnosno, Rusi na kažu Putin.
A mi ne izgovaramo onako kako Rusi izgovaraju, nego kako smo čuli da ga Amerikanci krivo izgovaraju.

Slika 42

Uvjeri se sam. Većina kaže Putin, iako kod nekih čujem i nešto kao Putjin.
https://forvo.com/word/владимир_путин/#ru

Slika 43

Znam dosta Rusa.
Oni izgovaraju više kao ć nego kao t.

Slika 44

I ja također znam dosta Rusa a i srećem ih po samoj Rusiji (i drugim zemljama).
Dosta ih izgovaraj to kao "tj", Putjin. Nikako Pućin.

Slika 45

Autor komentara sa slike 42 smatra da su izgovor i pisanje, a posljedično i odsutni govor, uvjetovani posredstvom engleskog jezika, ali malo mu nedostaje da točno zaključi u čemu je razlika između hrvatskog i ruskog izgovora. Autori komentara sa slika 43 i 45 gotovo su došli do točnog odgovora, dok je korisnik koji tvrdi da se ⟨t⟩ izgovara kao [ć] otišao malo predaleko. Ono što svim korisnicima koji su se našli u ovoj raspravi nedostaje jest da u obzir uzmu samoglasnik koji slijedi to diskutabilno ⟨t⟩. ⟨i⟩ koji slijedi jedan je od mekih samoglasnika koji umekšavaju izgovor suglasnika nakon kojih stoje, tako da je ⟨tj⟩ (slika 45) laički najbliži zapis izgovornom [t']. Ovi primjeri zorno prikazuju da je povezanost pisma i odsutnog govora prije svega individualna, ali komuniciranje u digitalnom diskursu i povezivanje te komunikacije s ostalim iskustvima pokazat će da, neovisno jedni o drugima, korisnici imaju vrlo slične zaključke. Ščerba takvu pojavu u jeziku karakterizira kao društvenu vrijednost koja se u njemu očituje, tj. radi se o sposobnosti jezika da bez obzira na razlike reflektira nešto što je jedinstveno i zajedničko svim članovima određene grupe (usp. Ščerba 1974, url).

*U nemoći da izmjenimo Staljinovo uvjerenje, skljojamo se u stolice, nastavimo jesti i piti. Opet zdravice, opet oduševljenje, a onda će Staljin kao grom iz vedra neba;
-**Vot, balgarskaja armija lušča čem jugoslavskaja (Bugarska armija je bolja od jugoslavenske).***

Slika 46

Podobljeni dio komentara sa slike 46, ne bojimo se reći, vrlo je složen primjer transliteracije ili transkripcije. Autor je htio radi efekta navesti Staljinovu izjavu na transliteriranom ruskom, što mu baš i nije pošlo za rukom pa nam je teško odrediti je li figura uspješna ako uopće postoji. S obzirom na riječ ⟨balgarskaja⟩ može se reći da je riječ o transkripciji jer u ruskom se pridjev *bugarski* piše s ⟨o⟩ koji se u ovoj riječi izgovara kao [a], dakle *болгарская* (bolgarskaja), ali transkripcija tada nije provedena u ⟨jugoslavskaja⟩ jer bi, po istome principu, trebalo pisati ⟨jugoslavskaja⟩. Riječ ⟨lušča⟩ uopće je krivo transliterirana, možda je riječ o zatipku (pridjev bi glasio ⟨lučša⟩). Sve u svemu, s transliteracijama i u službenim hrvatskim pravopisima imamo problem jer se gotovo sugerira da se one nedosljedno provode, tako da korisniku foruma nećemo zamjeriti. Čitatelji s ruskim vjerojatno nisu u tolikom doticaju kao s engleskim jezikom, posebno u digitalnom diskursu, pa im greške u transliteraciji i transkripciji ili savršeno točno transliteriran citat ne bi značajno utjecali na recepciju poruke. Glavnu ulogu igraju riječi *balgarskaja* i *jugoslavskaja* jer „zvuče” ruski, a za to je zaslužan sufiks *-aja* (rus. *-ая*) za nominativ jednine pridjeva ženskog roda, koji nije svojstven hrvatskom jeziku. Ako je neki čitatelj preskočio transliteraciju/transkripciju citata, prijevod u zagradi zadržava duh vremena i konteksta jer *armija* nije prevedena kao *vojska*. S obzirom na to da u hrvatskoj tradiciji riječ *armija* nije korištena za bilo koju i bilo kakvu vojsku, već konotira vojske socijalističkih zemalja (SFRJ, Bugarska druge polovine 20. stoljeća, SSSR), splet prijevoda i transliteracije učinkovito je povezan sa sadržajem.

Tijekom istraživanja ove teme autorica rada ponudila je kolegama koji ne govore ruski da pročitaju komentar i iznesu svoje mišljenje o njemu, na što su svi odgovorili da, bez obzira na to što vjeruju da nisu ispravno pročitali, njima rečenica zvuči kao da stvarno jest na ruskom jeziku. Možemo zaključiti da je autor komentara postigao željeni efekt (samo efekt ruskog jezika, ne predstavljanje točnog ruskog), neovisno o nedosljednoj transliteraciji i transkripciji.

4. Zaključak

Digitalni je diskurs velik, sveobuhvatan i beskonačan gotovo onoliko koliko su beskonačne mogućnosti stvaranja novih figura zapisa u njemu. Možda sam broj figura nije neograničen jer se one stvaraju po određenim principima i prenose se od jednog korisnika do drugog i time usvajaju i ustaljuju u internetskoj komunikaciji, ali varijante koje sadrži jedna figura bilo bi jako teško nabrojati i konačno popisati i opisati.

Korisnici internetskih foruma, društvenih mreža i *chatova* najčešće koriste figure slova. U slučaju dekapitalizacije i dedijakritizacije radi se o tehničkim mogućnostima zapisa, tj. vrsta i postavke tipkovnice u većini slučajeva uvjetuju hoće li korisnici kapitalizirati početak rečenice i koristiti dijakritičke znakove. Ostale figure koriste se kako bi zapis što zornije predstavio odsutni govor autora komentara ili pošiljatelja poruke i time približio pisanu internetsku komunikaciju razgovoru. Majuskulizacija, podebljavanje i promjena boje koriste se kako bi se dijelovi zapisa istaknuli. Tim se postupcima naznačuje rečenični naglasak koji u pisanome tekstu nije vidljiv ili se izdvajaju sadržajno ključne riječi u iskazu. Adicijske figure slova koriste se u namjeri da upute čitatelja, odsutnog sugovornika, na produljen izgovor pojedinih riječi, što iskazu daje ekspresivnost. Neke figure zapisa, poput supstitucije i suptrakcije, nemaju uvijek svoju paralelu u odsutnom govoru, već označavaju pripadnost iskaza digitalnom diskursu u kojemu korisnici osjećaju potrebu za autocenzurom kad se radi o psovkama ili koriste mogućnost kraćeg zapisivanja pojedinih elemenata bez narušavanja cjelokupnosti iskaza. Interpunkcijski znakovi zadržavaju svoja značenja koja im pridaje pravopis, ali koriste se u većim količinama kada je riječ o efektu pojačavanja (upitnici i uskličnici, nizovi točaka) ili se u potpunosti izostavljaju (točka, zarez). Hrvatski korisnici kreativno zadiru i u iskaze na drugim jezicima pa ih u pismu pokušavaju zabilježiti onako kako se oni izgovaraju i stvaraju zanimljive primjere grafodomestikacije. Ovi postupci uglavnom imaju humorističnu funkciju, a ponekad samo pokušavaju dočarati drugi jezik korisnicima koji s njime nisu upoznati.

Rezultati ankete pokazali su da gotovo uvijek može doći do različite recepcije zapisa, tj. do različitog ostvaraja odsutnog govora u recipijenta. Samyličeva naziva takve slučajeve komunikacijskim neuspjehom (rus. *коммуникативная неудача*, usp. 2010: 193) koji je uzrokovan različitim iskustvima stečenima u internetskoj komunikaciji. Korisnici su usvajali

značenja figura zapisa na različite načine, u različitoj dobi ili se možda nisu niti susreli s njima pa ih ne mogu dekodirati onako kako bi to njihov autor očekivao. Svejedno, odstupanja su redovito vrlo mala i ne bi se moglo reći da su neki korisnici u potpunosti neprilagođeni internetskom načinu komuniciranja.

Svaki pojedini primjer koji na ovaj ili onaj način odstupa od uobičajenog zapisa mogao bi se nazvati okazionalizmom, posebno zbog toga što on prenosi i sadrži određeno značenje koje uvjetuje njegov ustroj (sup. Popova 2005: 37). Drugim riječima, korisnici usvajaju postojeće načine zapisa, stvaraju varijacije starih ili potpuno nove načine zapisa, sve kako bi što vjernije dočarali karakteristike svoga odsutnog izgovora zapisa. To rade u nadi da će ostali korisnici zamijetiti te karakteristike i „čuti” ih u svome odsutnom govoru te će tako prijenos poruke biti što potpuniji i živopisniji. Figure zapisa izvrstan su pokazatelj toga da se pismo osamostaljuje i u digitalnom diskursu zamjenjuje govor. One su raznovrsne, prilagodljive i individualne, ali prema principima nastanka i primjene dovoljno su univerzalne da korisnicima omogućuju kompenzaciju govora i pomognu im ostvariti potpunu komunikaciju kojoj u odsutnosti zvuka ne nedostaje ekspresivnosti.

5. Literatura

Anić, Vladimir. 2009. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.

Badurina, Lada – Marković, Ivan – Mićanović, Krešimir. 2008. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.

Bagić, Krešimir. 2012. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.

Katnić-Bakaršić, Marina. 2001. Grafostilistika. U: *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan. Str. 223.

Košćak, Nikola. 2018. *Uvod u grafostilistiku. Figure zapisa*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Skripta.

Genette, Gerard. 1985. Figure. U: *Figure*. Beograd: Vuk Karadžić. 49–62.

Marković, Ivan. 2016. O grafemu i hrvatskoj abecedi. U: *Filologija*. 65. 77–112, <https://hrcak.srce.hr/154178> [pregled 22. 9. 2021].

Pranjić, Krunoslav. 1983. Stil i stilistika. U: *Uvod u književnost*. Ur. Škreb, Zdenko, Stamać, Ante. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske. Str. 253–302.

de Saussure, Ferdinand. 2000. *Tečaj opće lingvistike*. Zagreb: Artresor naklada.

Žagar, Mateo. 2007. *Grafolingvistika srednjovjekovnih tekstova*. Zagreb: Matica hrvatska.

Амирова, Т[амара] А[лександровна]. 1985. *Функциональная взаимосвязь письменного и звукового языка*. Москва: Издательство “Наука”.

Ильин, Борис Борисович. 2007. О термине “письмо” в графической лингвистике и смежных науках. *Грамота*, Тамбов, 82–84, <http://www.gramota.net/materials/2/2017/8-1/25.html> [pregled 5. 10. 2021].

Каюмова, Э[льмира] Р[ишатовна]. 2012. Графическое оформление публицистического текста (на материале женских журналов). *Вестник Череповецкого государственного университета*, 55–58, <https://cyberleninka.ru/article/n/graficheskoe-oformlenie-publitsisticheskogo-teksta-na-materiale-zhenskih-zhurnalov> [pregled 28. 9. 2021].

Куртенэ, Бодуэн де. 1912. *Об отношении русского письма к русскому языку*. Санкт-Петербург: Обновление школы.

Попова, Татьяна Витальевна. 2005. *Русская неология и неография*. Екатеринбург: УПИ.

Пучинина, А[лександра] С[таниславовна]. 2013. Графодериваты как особые единицы речи. *Вестник Челябинского государственного университета*, 102–104, <https://cyberleninka.ru/article/n/grafoderivativy-kak-osobye-edinitsy-rechi> [pregled 28. 9. 2021].

Ряжских, Елена Александровна. 2018. Графодериваты в названиях средств массовой информации. *Воронежский государственный университет*, 121–123, <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/phylolog/2018/01/2018-01-31.pdf> [pregled 28. 9. 2021].

Самыличева, Н[адежда] А[лександровна]. 2010. Особенности графического словообразования в современных СМИ. *Вестник Волгоградского государственного университета*, 191–194, <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-graficheskogo-slovoobrazovaniya-v-sovremennyh-smi> [pregled 6. 7. 2021].

Соколова, А. В. 2015. Оноματοпозитика как элемент графической стилистики. *Вестник МГЛУ*, 171–188, <https://cyberleninka.ru/article/n/onomatopoeitika-kak-element-graficheskoy-stilistiki> [pregled 6. 12. 2021].

Щерба, Лев Владимирович. 1974. О тройном аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании. Москва, *Наука*, <http://www.ruthenia.ru/apr/textes/sherba/sherba3.htm> [pregled 17. 7. 2021].

6. Izvori

BUG forum. <https://forum.bug.hr/forum/>

Facebook. <https://www.facebook.com/>

Forum.hr. <http://forum.hr/>

Index.hr. <http://www.index.hr/indexforum>

miss7mama. <https://miss7mama.24sata.hr/>

reddit (hreddit). <https://www.reddit.com/r/croatia/>

sportnet. <https://sportnet.rtl.hr/sportnetklub/>

Vkontakte. <https://vk.com/>

zena.hr. <https://zena.rtl.hr/forum/>

7. Sažetak

Sve većim i bržim razvojem novih tehnologija u posljednjim se trima desetljećima uvelike promijenio i način komuniciranja. Internetska je komunikacija zamijenila pisanje pisama, ali danas je zamjena i za svakodnevne razgovore, dogovore i rasprave svih opsega, trajanja i tema. Ideja je ovoga rada istraživanje načina kojima korisnici društvenih mreža i aplikacija za razmjenu poruka kompenziraju nedostatak zvukovnih elemenata poruke kao što su naglasak i rečenična intonacija, tempo i dinamika govora te kako govoreni jezik utječe na stvaranje zapisa i potiču li različiti oblici zapisa drugačiju recepciju poruke. Istraživanje se provodi na 46 primjera komentara i privatnih poruka prikupljenih na hrvatskim forumima, profilima društvenih mreža koje posjećuju hrvatski korisnici i iz privatnih *chatova* sugovornika koji se dopisuju na hrvatskom jeziku. Nekoliko primjera na engleskom i ruskom jeziku dodani su za usporedbu i dodatno objašnjenje aspekata koji u hrvatskim primjerima ne mogu toliko doći do izražaja zbog ustroja samoga jezika.

Na primjerima se proučavaju odstupanja od ortografske norme, određuju uzroci nastanka odstupanja i posljedice koje odstupanja imaju, tj. kako korisnici tumače različite zapise komentara i poruka. Grafostilističkom analizom primjera određuje se moguća intencija koju je autor imao prilikom stvaranja zapisa, a figure zapisa koje su autori u odabranim primjerima iskoristili većinom su figure slova i interpunkcijskih znakova, odnosno dekapitalizacija, dedijakritizacija, majuskulizacija, podebljavanje, promjena boje teksta, adicijske, supstitucijske i suptrakcijske te transliteracijske figure, a sve kako bi zapis postao ekspresivan onoliko koliko bi to bio da je riječ o govoru. Analiza je potkrijepljena anketom u kojoj je 137 ispitanika raznih profila odgovorilo na pitanja vezana uz stvaranje zapisa i doživljaj napisane poruke. Rezultati ankete pomažu odrediti univerzalnost stvaranja i recepcije pojedine figure zapisa i naposljetku odrediti pisane tekstove digitalnog diskursa kao adekvatnu zamjenu usmenom jeziku, upravo zahvaljujući tim figurama.

Ključne riječi: grafostilistika, figure zapisa, govor, pismo, digitalni diskurs, internetska komunikacija

Summary

With the increasing and fast development of new technologies in the last three decades, the way of communication has changed greatly. Internet communication has replaced writing letters, but

today it is also a substitute for everyday conversations, arrangements and discussions of all ranges, durations and topics. The idea of this paper is to investigate the ways in which users of social networks and messaging applications compensate for the lack of sound elements of the message such as stress and sentence intonation, tempo and dynamics of speech and how spoken language affects record creation and whether different record formats encourage different message reception. The research is conducted on 46 examples of comments and private messages collected on Croatian forums, profiles of social networks visited by Croatian users and from private chats of interlocutors who correspond in Croatian. Several examples in English and Russian have been added to compare and further explain aspects that in Croatian examples may not be come to the fore due to the structure of the language itself.

Deviations from the orthographic norm are, the causes of deviations and the consequences of deviations are studied on examples, i.e. how users interpret different comments and messages. Graphostylistic analysis of examples determines the possible intention which the author had when creating a comment or a message, and the graphemic figures used by the authors in selected examples are mostly figures of letters and punctuation marks, i.e. decapitalization, dediacritization, case, bold, change of color, figures of addition, substitution, subtraction and transliteration, all to make the record as expressive as it would be if it were speech. The analysis was supported by a survey in which 137 respondents of various profiles answered questions related to the creation and the reception of the written message. The results of the survey help to determine the universality of the creation and reception of individual graphemic figures and finally determine the written texts of digital discourse as an adequate replacement for oral language, thanks to these figures.

Keywords: graphostylistics, graphemic figures, speech, writing, digital discourse, internet communication

Prilozi

Anketa

Grafostilistička kompenzacija govora u digitalnom diskursu

Ova anketa dio je diplomskog rada *Grafostilistička kompenzacija govora u digitalnom diskursu* na Odsjeku za kroatistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu u kojem se istražuje tema stvaranja, oblikovanja i percipiranja poruka u internetskoj komunikaciji. Cilj ankete je potkrijepiti (ili opovrgnuti) teorijska razmatranja doživljaja poruka i njihova odnosa s govorom. Istraživanje provodi Maja Tomiša, studentica 2. godine diplomskog studija Kroatistike pod mentorstvom doc. dr. sc. Nikole Koščaka. Anketa se sastoji od tri skupine pitanja. Prva sadrži općenita pitanja o ispitaniku, druga pitanja o preferencijama ispitanika kad je riječ o pisanju, a treća o doživljavanju poruka u digitalnom diskursu. Molim Vas da na pitanja odgovarate iskreno i brzo jer nema krivih odgovora! Anketa je anonimna i za njeno rješavanje potrebno je 5-10 minuta. Sve dodatne komentare, prijedloge, ideje i pitanja možete slati na mtomisa@ffzg.hr. Hvala na Vašem vremenu i doprinosu istraživanju! Maja Tomiša

Općenite informacije

1. Dob

- a. Od 18 do 24
- b. Od 25 do 31
- c. Od 32 do 44
- d. 45 i više

2. Spol

- a. Ženski
- b. Muški
- c. Ostalo

3. Obrazovanje i rad

- a. Završena osnovna škola
- b. Završena srednja škola
- c. Završen preddiplomski studij
- d. Završen diplomski studij
- e. Trenutno radim
- f. Umirovljen/a

Osobna iskustva u komunikaciji

Sljedeća se skupina pitanja odnosi na Vas u ulozi pošiljatelja poruke ili autora komentara.

4. Za komuniciranje (dopisivanje, pisanje komentara) putem interneta najčešće koristim
 - a. Mobitel
 - b. Računalo
 - c. Tablet
5. Kojeg je tipa Vaša tipkovnica?
 - a. Qwerty
 - b. Qwertz
 - c. Qwertz s dijakritičkim znakovima
 - d. Hrvatska
6. Kad u riječi postoji Đ, ja upišem
 - a. Đ
 - b. D
 - c. Dj
7. Početak rečenice pišem velikim početnim slovom.
 - a. Da.
 - b. Ne.
 - c. Prvo se slovo automatski kapitalizira.

8. Sljedeća se skupina pitanja odnosi na pojedine aspekte pisanja poruka.

	Da	Ne	Ponekad
U privatnim porukama koristim dijakritičke znakove.			
U službenim porukama (npr. mail šefu, profesoru, kolegi, raznim službama) koristim dijakritičke znakove.			
U privatnoj komunikaciji pazim na pravopisna pravila.			
U polujavnoj komunikaciji (komentarima na društvenim mrežama) pazim na pravopisna pravila.			

9. Kad se s nekime dopisujem
- a. Šaljem mnogo kratkih poruka.
 - b. Šaljem manji broj dužih poruka.
 - c. Ovisi koliko ću kakvih poruka napisati.

10. Ako ste na prethodno pitanje odgovorili da vaš stil pisanja poruka o nečemu ovisi, napišite kratko o čemu. (Ako to nije bio Vaš odgovor, upišite samo crticu.)

Doživljaj poruke

Sljedeća se skupina pitanja odnosi na Vas u ulozi primatelja poruke ili čitatelja. Ponuđeni su primjeri različitih iskaza i pitanja se odnose isključivo na Vaš osobni doživljaj pročitano.

11. Pa zapravo imash jedan ‘drzhavni’ dom za skrb o starijim osobama. Najtochniju informaciju dobit cete u Savjetovalishtu.

- a. Iskaz je neobično napisan.
- b. Iskaz nije neobično napisan.

12. Što biste Vi drukčije napisali ako ste na prethodno pitanje odgovorili da je iskaz neobično napisan? (Ako to nije bio Vaš odgovor, upišite samo crticu.)

13. U kojoj je rečenici riječ „te” najbolje istaknuta?

- a. Ja sam upoznao TE što razgovaraju s mrtvima.
- b. Ja sam upoznao **te** što razgovaraju s mrtvima.
- c. Ja sam upoznao te što razgovaraju s mrtvima.
- d. Ja sam upoznao **te** što razgovaraju s mrtvima.

14. „PRISTALA JE” može biti

- a. Naslov članka
- b. Privatna poruka
- c. Oboje

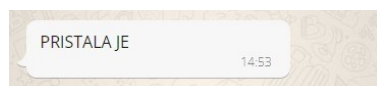
15. Poruke napisane velikim tiskanim slovima doživljavam

- a. Nikako posebno
- b. Kao da pošiljalatelj više na mene.

16. Naslov članka **PRISTALA JE**

- a. Uobičajeno je napisan
- b. Napisan je tako da bude uočljiv
- c. Napisan je kao da se izvikuje.

17. Poruka

- a. Uobičajeno je napisana

- b. Napisana je tako da bude uočljiva
- c. Napisana je kao da se izvikuje

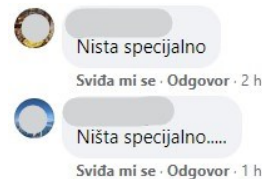
18. Koje pitanje djeluje agresivnije?

- a. Opet neki problemi?
- b. Opet neki problemi???
- c. Nema razlike.

19. „???” znači

- a. „Ne razumijem tvoje pitanje.”
- b. „Ni ja ne znam koja je nagrada.”

20. Postoji li razlika u doživljaju ovih dvaju komentara?

- a. Nema razlike.
- b. Razlika postoji.

21. Ako ste odgovorili da razlika postoji, kako biste je opisali? (Ako to nije bio Vaš odgovor, upišite samo crticu.)

22. Iskaz „...žao mi je djece... kad vidim da ih ovako maltretiraju... umjesto da sjednu uz njih...” doživljavam kao

- a. Običan niz rečenica.
- b. Isprekidani govor.

Hvala Vam! Sve dodatne komentare, prijedloge, ideje i pitanja možete slati na mtomisa@ffzg.hr.